

Brill de 7

J. C. Heesomaker 425 Dg

BEKNOPTE

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

Yb Sumethiri.

EEN LEERBOEKJE

VOOR DE

VOLKSSCHOOL,

DOOR

J. H. van Dale,
HOOFDONDERWIJZER TE SLUIS.

Carolina Dinto.

S. E. VAN NOOTEN.

1863.

BEKNOPTÉ NEDERLANDSCHE

SPRAAKKUNST.

EEN LEERBOEKJE

VOOR DE

VOLEESCHOOL.

Van

J. H. VAN DAIG.

DE WED. J. VAN NELLE.

DE WED. J. VAN NELLE.

VOORBERIGT.

Bij de samenstelling van dit boekske, waaraan de schrijver behoefte gevoelde, zijn voornamelijk geraadpleegd Dr. L. A. TE WINKELS Ned. Spelling, Dr. H. KERNS Handleiding bij het onderwijs der Ned. taal, en Dr. W. G. BRILLS Ned. Spraakleer, die, zooals dagelijks meer en meer duidelijk wordt, weldra als richtsnoer voor spelling en spraakleer gelden zullen.

Wat met grootere letter gedrukt is, dient de leerling voor- eerst en vooral van buiten te leeren, terwijl eene kleinere letter datgene aanwijst, wat vroeger of later met hem kan besproken worden: dat het levende woord bij alles op den voorgrond staan

moet, spreekt van zelve. Overigens achte niemand zich hieraan gebonden en handele elk onderwijzer, zoo als hem voor zijne school oorbaar dunkt. In 't vertrouwen dat zijn arbeid velen zijner ambtgenooten welkom zijn zal, durft de S. hun dien met vrijmoedigheid aanbevelen.

Sluis, 1 Januarij, 1863.

1. De Nederlandsche taal is de taal, welke thans in het koninkrijk der Nederlanden door beschaafde lieden gesproken en geschreven wordt.

2. Het Nederlandsch bedient zich van de volgende enkelvoudige letterteekens: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y (ypsilon), z. Onder deze komen c, q, x en y uitsluitend in uitheemsche woorden, of eigennamen met verouderde spelling voor, als: *citroen, Cats, consequent, exemplaar, Xantippe, Cyrus, synode, Leyden.*

Nog bedient men zich van de zamengestelde letterteekens *ch, ph, th* en *dj*: *nacht, recht, chaos, cherub; Philippus, Zutphen; Timotheus; stellaadje, pakkaadje.*

De letters zijn van Phenicischen oorsprong.

Het Nederlandsche alfabet is hetzelfde als het Latijnsche.

3. De letters worden verdeeld in klinkers en medeklinkers. Er zijn drie soorten van klinkers: *geslotene, opene* en *toonlooze.*

De geslotene klinkers zijn vijf in getal: *a, e, i, o* en *u*, uitgesproken als in de woorden *dag, bel, zin, pot* of *dom*, en *dun*.

De opene klinkers zijn zeven in getal: *a* of *aa*, *e* of *ee*, *i* of *ie*, *o* of *oo*, *u* of *uu*, *eu* en *oe*, uitgesproken als in *jaar, leed, titel* of *zien, rook, vuur, neus* en *goed*.

De toonlooze klinkers zijn drie in getal: *e, i* en *u*, uitgesproken als in de woorden *dadn, zandig, Dokkum*.

Worden *mijn, zijn, een* zonder klemtoon uitgesproken, dan hoort men daarin de toonlooze *e*.

In *dikwijls* en in het achtervoegsel *lijk*: *eerlijk, zindeljk, enz.*, hoort men eene toonlooze *i*.

van kern 1
Bric

Te W 7

Br } kern 2
TW 25

aa = Te Winkel 2
mit Bull

O = Winkel kern

Br 6

Br } TW

Te W

Br Te W

Te W

v

Bijzonder luidt als bijzonder of bizonder.

Er zijn elf tweeklanken, namelijk: ai, aai, ei of ij, ooi, ui, oei; au, aau, eeu, ieu, ou.

De ij is een willekeurig aangenomen schrijfteeken voor ii.

4. De medeklinkers worden in vier soorten verdeeld: in halfklinkers, vloeijende letters, sisletters en vaste letters.

De halfklinkers zijn j en w.

De vloeijende letters zijn l, m, n, r.

De sisletters zijn s en z.

De vaste letters zijn b, p, v en f, lipletters; k, g, ch en h, keelletters; d en t, tongletters.

5. Eene lettergreep is een spraakgeluid, dat of zelf een geheel woord, of een deel van een woord uitmaakt. Het woord ei bestaat uit ééne lettergreep, eijers uit twee, eijerkoek uit drie lettergrepen. Men heeft alzoo éénlettergrepige, tweelettergrepige, drielettergrepige woorden, enz.

6. De woorden worden verdeeld in de volgende tien soorten, die rededeelen heeten: 1. Het zelfstandig naamwoord; 2. het lidwoord; 3. het bijvoegelijk naamwoord; 4. het voor-naamwoord; 5. het telwoord; 6. het werkwoord; 7. het bijwoord; 8. het voorzetsel; 9. het voegwoord; 10. het tuschenwerpsel.

Alleen de woorden van de eerste zes soorten kunnen door verandering in vorm de betrekking uitdrukken, waarin zij tot andere woorden staan. Deze verandering in vorm heet verbuiging.

7. De zelfstandige naamwoorden zijn namen, waardoor men personen of zaken van andere onderscheidt. [Men verdeelt ze in twee hoofdsorten: voorwerpsnamen en begripsnamen.]

8. Voorwerpsnamen zijn namen van afzonderlijke voorwerpen, als mensch, boom, berg, enz.

De voorwerpsnamen worden onderscheiden in:

Soortnamen of gemeene namen: man, hond, plant, rivier, maand, enz.

Eigennamen: Willem, Amsterdam, de Alpen; de Franschen, Engelschen, enz.

Verzamelwoorden: volk, vergadering, bosch, gebergte, gedierte, enz.; het schoone, het goede, het ware, enz.; het Fransch, het Engelsch, enz.

Stofnamen: water, wijn, melk, goud, ijzer, lood, enz.

Stofnamen worden soms als soortnamen gebruikt, b. v. de wateren van Nederland; de Fransche wijnen; de zouten; enz.

9. Begripsnamen zijn namen van dingen, die aan of in de voorwerpen worden waargenomen, en dus slechts als zelfstandige naamwoorden gedacht worden, bij voorb.: wijsheid, deugd, geluk, bloei, groei, hoogte, droogte, grijsheid, jeugd, druk, slavernij, bedelarij, brand, stand, val, knal, loop, doop, gelach, beklag, het leven, het gezin, enz.

10. Verkleinwoorden dienen om uit te drukken, dat iets klein van omvang is, of minder sterk of hevig dan gewoonlijk. [Zij eindigen op je, ke, ske, tje, pje en lijn, als: Roosje, kindeke, boekske, stoeltje, bloempje, oogelijn, vogelijn, maagdelijn; luchtje, vermaakje; regentje, enz.]

Vele woorden op el zijn oorspronkelijk verkleinwoorden, als: druppel of druppel, kruimel, kneukel, knobbel, sprenkel, eikel, bundel, ijzel, mazel, enz.

a. De zelfst. naamw., welke op d, t, f, g, ch, k, p, s en sch eindigen, worden verkleind door achtervoeging van je, als: hoedje, plantje, stoofje, boogje, lachje, kruikje, sloepje, roosje, vischje. — Meid wordt meisje of miske; bert wordt besje.

b. De zelfst. naamw., die op l, n, r, w, een klinker of tweeklank eindigen, nemen tje aan, als: kooltje, graantje, varkentje, vuurtje, leeuwje, koetje, kneutje, kraaitje, leitje, Keetje, papactje, Naatje, spaatje, Calootje, Kootje.

Beeld 9-10

kenn 18
B 117, 122

Bz

Bz

Bz

Bz

TW 45

45 TW

Ga of *gade* heeft *gaaike*; *jongen* heeft *jongetje* of *jongske*.
 c. Vele zelfst. n., die op *b*, *g*, *ng*, *l*, *m*, *n* en *r* eindigen, voorafgegaan door een' gesloten klinker, nemen *etje* aan, als: *lobbetje*, *ruggetje*, *ringetje*, *wandelinetje*, *spelletje*, *kommelje*, *pannetje*, *karretje*.

Wordt de *ng* voorafgegaan door eene toonlooze *i*, dan verandert *ng* in *nk*, als: *spierinkje*, *penninkje*.

Ook *jong*, een jorg geboren dier, heeft *jonkje*.

d. De zelfstandige naamw., die op *m* uitgaan, voorafgegaan door den medeklinker *l* of *r*, door een' *open'* klinker, een' *twceklank*, of eene toonlooze *e*, nemen *pje* aan, als: *raampje*, *zeempje*, *riempje*, *oompje*, *duimpje*, *bodempje*, *bezempje*, *olmpje*, *armpje*, *wormpje*, *zalmpje*, enz.

Bloempje is het verkleinwoord van *bloem*, *bloemetje* (blommetje) is het verkleinwoord van *bloeme*.

e. De zelfst. naamw., die den *gesloten* klinker van het enkelvoud in het meervoud in een' *open'* klinker veranderen, behouden dien meestal bij de verkleining; b. v.: *pad*, *paden*, *paadje*; *blad*, *bladen*, *blaadje*; *rad*, *raden*, *raadje*; *glas*, *glazen*, *glaasje*; *vat*, *vatlen*, *vaatje*; *slot*, *sloten*, *slootje*; *lot*, *loten*, *lootje*; *spit*, *speten*, *spetje*; *schip*, *schepen*, *scheepje*; enz.

Men zegt in het enkelvoud: *dalletje*, *stadje*, *dakje*, *dagje*, *tredje*; in het meervoud: *dalletjes* of *daaltjes*; *stadjes* of *steadjes*; *dakjes* of *daakjes*; *dagjes* of *daagjes*; *tredjes* of *treedjes*. Zoo ook zegt men in het enkelvoud: *eitje*, *hoentje*, *kindje*, *lammetje*, *blaadje*, *kleedje*, *kalfje*, *spantje* en in het meervoud *eitjes* of *eyertjes*; *hoentjes* of *hoendertjes*; *kindjes* of *kindertjes*; *lammertjes* of *lammertjes*; *blaadjes* of *bladertjes*, *blaartjes*; *kleedjes* of *kleedertjes*, *kleertjes*; *kalfjes* of *kalvertjes*; *spantjes* of *spandertjes*. De eerste meervoudsvorm ziet op *elk* voorwerp in het bijzonder; de tweede op *al* de voorwerpen, als een geheel beschouwd.

f. Ook het achtervoegsel *ke* of *ken* dient om verkleinwoorden te vormen; als: *beddeken*, *kindeken* of *kindeke*, *manneken* of *manneke*, enz. Achter *g*, *ng*, *k*, *nk* wordt vóór dezen uitgang eene *s* ingevoegd; b. v.: *mugsken*, *langsken*, *boekske*, *bankske*.

g. In dichtmaat ontvangen de uitgangen *je*, *tje* en *pje* vaak eene *n*: *blaadjen*, *plantjen*, *bloempjen*, *bloemetjen*.

h. In plaats van *hemdje*, *maagdje* zegt men ook *hemdetje*, *maagdetje*. Men schrijft ook *maagdeken*.

i. Een woord, dat op eene toonlooze *e* eindigt, verliest voor den uitgang *je* deze *e*: *hoeve* wordt *hoefje*; *oude*, *oudje*; *hofstede*, *hofstedje* of *hofstodeken*; en *koelte* wordt *kceltje*.

j. Men schrijve steeds: de zijrupsen en andere insecten veranderen in *popjes*. — *Poppetjes* is nevens *popjes* het verkleinwoord van eene *speelpop*.

11. Zamengestelde woorden zijn die, welke uit twee of meer woorden gevormd zijn, als: *voorjaar*, *altijd*, *optogt*, *inleg*, *goedkoop*, *kousenwever*, *zijdenkousenwever*, *franschbroodbakker*, *goudenuurwerkmaker*, *peuleruten*, *erwpeulen*, *pijpkaneel*, *kaneelpijpen*, *handvol*, *armvol*; *kwajongen*, *althans*, *nogtans*, *landouw*, *handhaven*, *ellende*; *likdoren*, *hijlikmaker*, *leefwijze*, *aardsgezind*, *hemelsbreed*, *likteeken*; *barnsteen*, *paarlemoer*, *wierook*, *heimwee*, *hertog*, *kersfeest*, enz.

12. De zamengestelde zelfst. naamw. zijn eigenlijk of on-eigenlijk zamengesteld.

Tot de eigenlijk zamengestelde behooren onder andere: *buurman*, *droomgezicht*, *koebest*, *rundvee*, *veldheer*, *huisdeur*, *landheer*, *landman*, *landlied*, *landhuis*; — *dageraad*, *pereboom*, *nachtegaal*, *bruidegom*, *hagedoorn*, *hageroos*, enz.

Tot de on-eigenlijk zamengestelde behooren onder andere: *mansgewaad*, *vrouwenkleed*, *koningsbloed*, *godsdiens*, *landsheer*, *landsman*, *landslied*, *landshuis*, *vorstenzoon*, *zuijns-hoofd*, *ossenkop*; *afgodendienst*, *menschenmoorder*, *dierenplager*, *hoedenmaker*; *bladerkroon*, *eijerstruif*, *kinderkamer*, *kalvermarkt*, *kleedermaker*, enz.

13. Bij de verbuiging der zelfst. naamw. onderscheidt men den eersten, tweeden, derden en vierden naamval. De eerste naamval duidt aan, dat het naamwoord het onderwerp van den volzin is, als: *de jongen leert*; *het kind wordt gestraft*.

Kern 103

= Kern 104

Kern 104

Kern 104

Par 2. 37

De tweede naamval geeft afkomstigheid of bezit te kennen, als: *de zoon des vaders; de heer des huizes.* Br 243

Deze naamval wordt vaak omschreven door het voorzetsel *van*, gevolgd door den vierden naamval, als: *de zoon van den vader; de heer van het huis.* Dit heeft vooral plaats als het woord op een sisklank uitgaat. Men schrijft: *van den dans, van den dorst, van den disch*, en niet *des danses, des dorstes, des disches.* Zoo ook: *van het ei* en niet *des eis; van het gebergte* voor *des gebergtes*, enz.

De derde naamval doet het voorwerp kennen, ten welks behoeve de handeling geschiedt, als: *ik geef den knaap een boek; ik ontnem den leerling het mes; ik koop het meisje eene pop.*

Deze naamval wordt vaak omschreven door het voorzetsel *aan* of *voor*, gevolgd door den vierden naamval, als: *ik geef een boek aan den knaap; ik ontnem het mes aan den leerling; ik koop eene pop voor het meisje.*

De vierde naamval duidt het voorwerp aan, dat eene werking ondergaat; of het voortbrengsel, dat uit eene werking ontstaat; als: *hij bemint zijnen broeder; hij giet kogels.*

In den vierden naamval staan de woorden, die eene *ruimte* of eene *tijdruimte* aanduiden: *het pad is eenen voet breed; lekker is eenen vinger lang; het heeft éenen dag geduurd; hij kwam den twaalfden Maart.*

In den vierden naamval staan ook die woorden, die een *gewicht*, eene *waarde* of een *prijs* te kennen geven, als: *het weegt eenen korrel; het is eenen gulden waard; het kost eenen rijksdaalder; het geldt enen schelling; het belooft eenen stuiver; het bedraagt eenen halven gulden; het geldt eenen cent de ons.*

Aansprekingen staan in den zoogenaamden *vijsden* naamval, die in vorm met den *eersten* naamval overeenkomt; als: *Jongen! leer uwe les. Kinderen! let op.*

14. Het *getal* wijst aan of er slechts aan één voorwerp, dan of er aan *meer* voorwerpen van dezelfde soort gedacht

wordt. Er zijn dus twee getalvormen: het *enkel-* en het *meervoud.*

Het meervoud wordt gevormd door de uitgangen *n*, *en*, *s*, *ers* of *eren*; als: *hoogte, hoogten; stoel, stoelen; perzik, perziken; pen, penen; eega, eega's of eegaas; tafel, tafels; hoen, hoenders of hoenderen; — kolibri, kolibris; sofa, sofas.*

15. Sommige zelfst. naamw. vormen hun meervoud onregelmatig.
a. *Lid, gelid, schip, smid, spit, split* en *rif* hebben in het meervoud *leden, geleden, schepen, smeden, spelen, spleten* en *reven*. Beteekent *rif klip* of *geraamte*, dan is het meerv. *riffen*.

Smid heeft in het meerv. ook *snids*.

Ledematen zijn de leden van het ligchaam.

Lidmaten of *ledematen* zijn de medeleden van een kerkgenootschap.

b. *Steden*, het meerv. van *stede*, is ook het meerv. van *stad*.

c. De woorden, die op *heid*, vroeger *hede*, eindigen, hebben in het meervoud *heden: groothed, grootheden, enz.*

d. *Sieraad* en *kleinood* hebben in 't meerv. *sieradiën, kleinoodiën*, en *sieraden, kleinooden*.

e. *Rede* en *lende* hebben in 't meerv. *redenen* en *lendenen* of *lenden*.

f. *Vloer* en *koe* hebben in 't meerv. *vlooijen* en *koerjen*.

g. *Vleesch* heeft in 't meervoud *vleezen*. Br 184

h. *Raadgevingen, gevoelens, gedragingen, kundigheden, leerstellingen, twijfelingen, inlagen, bedriegerijen, doeleinden, eerbewijzingen* worden gebruikt als het meervoud van *raad, gevoel, gedrag, kunde, leer, twijfel, inleg, bedrog, doel, eet*.

i. *Franschman, Engelschman, Gelderschman* hebben in 't meerv. *Franschen, Engelschen, Gelderschen*.

Noorman heeft in 't meerv. *Noormanen* of *Noren*.

Landman, ambachtsman, koopman, timmerman, enz. hebben in 't meerv. *landlieden, ambachtslieden, kooplieden, timmerlieden*, enz. Men zegt in 't dagelijksch leven ook *landmans, ambachtsmans, koopmans, timmermans*.

Nevens *visscher* bestaat *visschersman*, dat in 't meerv. heeft *visschersmannen* of *visscherstlieden*.

Staatsman heeft in 't meerv. *staatsmannen* en *staatslieden*.

Muzelman, Oranjeman, drieman, tienman, honderdman hebben in 't meerv. Muzelmannen, Oranjemannen, tienmannen, driemannen, honderdmannen.

j. Men schrijft *Sadduceën* en *Sadduceërs*, *Farizeën* en *Farizeërs*.

k. 't Meervoud van *hek*, *baak* is *hekkens*, *baken*; van *hekkens*, *baken*: *hekkens*, *bakens*; van *klont*: *klonten*; van *klonter*: *klonters*.

16. Sommige woorden hebben tweeërlei meervoud met verschillende beteekenis. Hiertoe behooren: *hemels* en *hemelen*; *beginsels* en *beginselen*; *Heidens* en *Heidenen*; *knechts* en *knechten*; *letters* en *letteren*; *mans* en *mannen*; *middels* en *middelen*; *tafels* en *tafelen*; *vaders* en *vaderen*; *wapens* en *wapenen*; *wortels* en *wortelen*; *bals* en *ballen*; *cents* en *centen*; *stuks* en *stukken*; *getallen* en *getalen*; *slotten* en *sloten*; *beenen* en *beenderen*; *kleeden* en *kleedren*; *volken* en *volkeren*; *spellen* en *spelen*; *teekens* en *teekenen*; *ketens* en *ketenen*; *bladen* en *bladeren*; *spanen* en *spaanders*.

In het algemeen is het meervoud op *en* deftiger, dat op *s* meer alledaagsch.

De woorden, die den dubbelen meervoudsvorm *ers* of *eren* aannemen, zijn: *blad*, *rad*, *goed*, *gemoed*, *lam*, *lied*, *gelid*, *kalf*, *kind*, *kleed*, *been*, *hoen*, *spaan*, *rund*, *volk*, *ei* en *loof*. *)

17. Er is onderscheid tussehen: drie mud erwten en drie mudden erwten; acht pond koflij en acht ponden koflij; honderd gulden en honderd guldens; tien el lint en tien ellen lint; twee derde en twee derden; vijf achtste en vijf achtsten; enz.

18. Vroeger bestond er tussehen het enkel- en meervoud van sommige woorden weinig of in 't geheel geen onderscheid. Zoo zegt men dan nu nog *slaag krijgen* voor *slagen krijgen*, en even zoo: *onder de voet werpen*; *op de been brengen*; *bij de werk zijn*; — *drie jaar oud* of *drie jaren oud*; *zes uur ver* of *zes uren ver*; *drie duim lang* of *drie duimen lang*; *vier maand oud* of *vier maanden oud*; *acht pond zwaar* of *acht ponden zwaar*; *zes gulden waard* of *zes guldens waard*; enz.

*) In de spreektaal hoort men *venters* als het meervoud van *vent*, en *jongers* als het meerv. van *jongen*. *Jongeren* bet. ook *leerlingen*; als: *de jongeren van Jezus*.

19. Sommige woorden worden alleen in het meerv. gebruikt. Daartoe behooren onder andere: *ouders*, *voorouders*, *gebroeders*, *gezusters*, *zeden*, *kosten*, *onkosten*, *Pyrenëen*, *Alpen*, *hersenen*, *verzenen* (*hielen*), *lieden*, *zemelen*, *metten*, enz.

Ouders wordt in de spreektaal vaak in 't enkelvoud gebruikt. Zoo zegt men o. a.:

Al is een ouder nog zoo arm,

Toch dekt hij warm.

De spreekwijs *van ouder tot ouder* komt bij de beste schrijvers voor *); en TOLLENS schrijft:

Wat baat het u, verlaten weezen!

Geen ouder, die uw wenschen hoort.

Ook onkosten wordt in de spreektaal in 't enkelvoud gebruikt: 't *Is den onkost niet waard*.

Iemand *de metten lezen* beteekent iemand *berispen*; *korte metten met iets maken* beteekent weinig omslag met iets maken.

20. De zelfstandige naamwoorden hebben drieërlei geslacht. Ze kunnen van het *mannelijk*, of van het *vrouwelijk*, of van het *onzijdig* geslacht zijn.

21. Tot het mannelijk geslacht behooren:

1°. De namen van mannelijke personen of dieren, en die van denkbeeldige mannelijke wezens; als: *man*, *staatsman*, *koning*, *smid*, *leeraar*, *leeuw*, *tijger*, *afgod*, *engel*, enz.

2°. De namen van boomen, als: *beuk*, *eik*, *berk*, *olm*, enz.

3°. De namen der maanden en jaargetijden: *April doet wat hij wil*.

Lente is vrouwelijk.

4°. De namen van bergen, als: *de Etna*, *de Hekla*, enz.

5°. De namen van munten, als: *cent*, *gulden*, *rijksdaalder*, enz.

*) Onder andere in HILDEBRANDS *Camera Obscura*.

Br 182

Br 147

Br 152

Br 153

Br 153

B 153 Pistool is, als munt, vrouwelijk; als wapentuig, onzijdig.
 6°. De namen van voorwerpen en werktuigen, die op *er* of *aar* eindigen; als: *blaker, lessenaar, enz.*

Vrouwelijke woorden op *er* zijn:

B 165
B 161
 Ader, bagger, blaar of bladder, kaper, keper, klater, ladder, kwelder, lommer, loover, lever, schilfer, veder, luijer, zeever, letter, kluister, kamer, vesper, pleister, paander.

B 152
 7°. De namen van planten en vruchten, welke op *el*, *er* en *ing* eindigen, als: *heester, amandel, zuring, enz.*

B 151
 8°. De namen van edele of bijzondere steenen, als: *agaat, saffier, robijn, topaas, smaragd, karbonkel, turkoois, diamant, granaat, enz.*

B 161
 9°. Vele oorspronkelijke verkleinwoorden en de namen van werktuigen, die op *el* eindigen, als: *knokkel, bikkel, droppel; beitel, klepel, sleutel, enz.*

Griffel en *schoffel* zijn vrouwelijk.

B 164
 10°. De woorden, die op *em* of *sem* eindigen, en die, waarin de *m* door een medeklinker wordt voorafgegaan; als: *helm, arm, adem, alsem, balsem, enz.*
Handpalm is vrouwelijk.

B 165
 11°. De woorden, die op *dom* eindigen, en een staat of toestand beduiden, als: *adeldom, rijkdom, wasdom, vrijdom, ouderdom, enz.*

B 148
 12°. De namen der viervoetige dieren, welke voor het mannetje en wijfje beide gelden, als: *aap, haas, das, enz.*; en de diernamen op *m, eel, ijn* en *oen*; als: *zalm, tonijn, makreel, schorpioen.*

Vrouwelijk zijn: *kat* en *muis*, *rat* of *rot*, *hagedis*, *wezel* en *mar-mot*; terwijl onz. zijn: *kapoen* en *konijn*.

153
152
 13°. De eenlettergrepige zelfst. naamw., die eene handeling of toestand beteekenen, die zich uitwendig vertoont, als: *sprong, slaap, drank, schijn, stand, rid, gang, klank, stoot, lach, houw, slag, loop, zang; droom, kus, schroom, spot.*

22. Tot het vrouwelijk geslacht behooren:

1°. De namen van vrouwelijke personen en dieren en

van denkbeeldige vrouwelijke wezens; als: *vrouw, koningin, zondares, naaister; barones, abdis, leeuwin, godin, godes, engelijn, dievegge, kivegge, kamenier, staatsdame, baker, enz.*

2°. De letters van het *abc* en de cijfers. *kern 117*

3°. De namen van schepen: *Hij voer in de Zoutman naar de West.*

4°. De vreemde namen van muziekinstrumenten; als: *gitaar, bazuin, viool, klarinet, harmonica, enz.*

5°. De woorden, welke op *heid* of *teit* eindigen, als: *waarheid, kindsheid, kindschheid, societeit, enz.*

6°. De woorden, welke op *nis* eindigen, als: *gevangenis, droefenis, beeltenis, verbintenis, muizenis (gepeins, mijmering), enz. — Vonnis* is onzijdig.

7°. De woorden, welke op *ing* eindigen, mits ze van werkwoorden afgeleid zijn, als: *belooning, voldoening, nering, hantering, enz.*

8°. De woorden, welke op *be, de* of *te* eindigen, als: *tobbe, ribbe; weelde, schande, sucade, offerande; diepte, laagte, enz.*
Vrede wordt mann. en vrouw. gebruikt.

9°. De woorden, welke op *ij* of *ei, ie* of *uw* eindigen, als: *rij, bakkerij, lei, spreij, knie, zwaluw, enz.*
 Mannelijk zijn: *derrie* en *brij, kei* en *rei*, en *malvezij*.

10°. De woorden op *iek* en *aadje*, als: *republiek, muziek, kroniek, fabriek, pakkaadje, lekkaadje, enz.*

11°. De woorden, welke op eene toonlooze *e* eindigen of vroeger daarop eindigden, als: *vrees, baat, reis, rust, smart, hoop, hulp, eer, baan, zorg, maat, taal, spraak, tarw, heg, haag, braak, keus, teug, schaal, mand, schuur, enz.*

12°. De woorden op *schap*, ingeval ze eene gesteldheid, of eene verzameling van personen of zaken te kennen geven, als: *blijdschap, vriendschap, beterschap, ridderschap, priesterschap, nalatenschap, wetenschap, koopmanschap, komenschap.*

147

B 153

16

166, 169

166

166

16

169-170

kern 117

155

166

In andere beteekenissen zijn de woorden op *schap* onz.
 13°. De namen van heesters, bloemgewassen, kleinere planten en vruchten, als: *bloem, boon, druif, lelie, noot, peer, pruim, vijg, tulp*, enz. *Citroen, limoen* en *meloen* zijn mannelijk. *Anjelier* en *egelantier* zijn vrouwelijk.

14°. De woorden, welke van den wortel eens werkwoords afgeleid zijn en op *st* eindigen, als: *kunst, gunst, vargst, dienst, winst*, enz. *Dienst* werd vroeger mann. gebruikt. Men zegt nog *ten dienste*.

23. Tot het onzijdige geslacht behooren:

1°. De namen van werelddeelen, landen en plaatsen, als: *het waterrijke Europa, het trotsche Venetië, het bergachtige Zwitserland*.

De Betuwe, de Veluwe, de Paltz, de Levant, de Oost, de West en *de Krim* zijn vrouwelijk.

Den Helder, den Haag, den Bosch, de Willemstad, enz. zijn slechts schijnbaar mannelijk of vrouwelijk. Men zegt: *het fraaije den Haag*.

2°. Al die woorden, welke 't lidwoord *het* voor zich dulden, als: *boek, huis, onderscheid, voorval, bankje, het Latijn, het ja*, enz.

Voor *het stijfsel* hoort men algemeen *de stijfsel*, niet zelden met weglating der *f*.

In plaats van *big, bigge* (v.) zegt men in sommige streken *het eiggen*; en voor *de beschuit* (v.) zegt men *het beschuit*.

24. De zamengestelde zelfst. naamw., die uit twee of meer zelfst. naamw. gevormd zijn, volgen het geslacht van het laatste lid der samenstelling. Dus zijn *veldheer, korenkooper* mannelijk; *hoofdverdeeling, legerplaats* vrouwelijk; *vaderland, staatsbelang* onzijdig.

Misdruk, huisraad en *kwik* zijn onzijdig als verkortingen van *misdruksel, huisgeraad* (d. i. *huisgereedschap*) en *kwikzilver*.

Spin en *baker* zijn eigenlijk vrouwelijk als verkortingen van

spinnekobbe of *spinnekoppe*, en *bakermoeeder*. Zoo is ook *best* (eene oude vrouw) eene verkorting van *bestemoeder*. *Wijf* is onzijdig als verkorting van *wijfman*. *Man* beteekent in het Noordsch *slaaf* en is onzijdig. *Oogenblik*, zamengesteld uit *oogen* en het onzijdige *geblik*, dient daarom onzijdig te zijn. Men gebruikt het ook mannelijk.

25. Sommige woorden hadden vroeger een ander geslacht dan tegenwoordig. *Dood, tijd* en *nacht*, thans mann., waren vroeger vrouwelijk. Men zegt nog *ter dood brengen, mettertijd, in der tijd, middernacht*. — *Bock* was mann.; *oer* en *og, hart, beest* en *feest* waren vrouw.; men schrijft dan ook nog *ter oore komen, ter feest gaan, de beest spelen, ter harte nemen*.

Andere woorden hebben tweeërlei geslacht. Zoowel vrouwelijk als onzijdig worden gebruikt: *mud, punt, spits, maal, raam* en *kraam, gordijn* en *lijm, slib* en *slik* of *slijk, schilderij, figuur, terras, rondas, ledikant, mikroskoop, idee, kicispedoor*, enz.

Men schrijft *het uur* en *de ure*. *Oorlog* heeft alle drie de geslachten: het vrouw. verdient de voorkeur. *Oproer* wordt mann. en onz. gebruikt. Wordt *mensch* (m.) onzijdig gebruikt, dan heeft het iets minachtends, medelijdends of vertrouwelijks: *Het arme mensch is doodziek*.

Beteekent *eigendom* het voorwerp dat iemand eigen is, dan is 't onzijdig; als: *dit huis is het eigendom van mijn vader*.

Beteekent *getuigenis* dat, wat getuigd is, dan is het woord onzijdig; als: *Het getuigenis kwam niet met de waarheid overeen*.

Beteekenen *diamant, kurk, doek*, enz. de stof in het algemeen, dan zijn de woorden onzijdig; als: *het diamant is duur, het kurk geelkoop*.

26. *Gemeenslachtige* woorden zijn zulke, die mannelijk zijn, wanneer zij een' mannelijken; vrouwelijk, wanneer zij een vrouwelijken persoon beteekenen. Hiertoe behooren de woorden op *ling* en *genoot*, als: *vreemdeling, lieveling, tceeling, echtgenoot, speelgenoot* of *speelnoot*. Voorts: *getuige, bode, dienstbode, maag, namaag, gids, klant, erfgenaam, kameraad, scholier, bloedverwant* of *verwant, gemaal, wees, gade, eega*, enz. B. v.: *hij is een tceeling; zij is mijne lieveling*, enz. *Gast* blijft mann.; *kennis* en *schildwacht* blijven vrouwelijk.

Nevens *bode* bestaat *bodin*, nevens *gemaal*, *gematin*.

Lom II 8

ken
38

27. Het lidwoord dient om een' persoon of zaak, hetzij als een bepaald, hetzij als een onbepaald voorwerp, tegenover andere van dezelfde soort te doen uitkomen.

Het woordje *de, het*, dat uit het aanwijzend voornaamwoord *die*, dat ontstaan is, heet *bepalend* lidwoord. Het woordje *een*, dat hetzelfde is als het toonloos uitgesproken telwoord *één*, heet onbepaald lidwoord.

28. In *des verheeg ik mij*, en in de woorden *derhalve, deswegens, desmettegenstaande*, en dergelijke, zijn *des* en *der* voornaamwoorden.

Zegt men *één mijner vrienden; er is er één*, dan is *één* een bepaald telwoord. Spreekt men in: *een mijner vrienden, er is er een, een zonder klemtoon* uit, dan is 't een onbepaald voornaamwoord.

29. Verbuiging van het bepaland lidwoord en het zelfstandig naamwoord *).

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De koning.	1. De moeder.	1. Het hart of harte.
2. Des konings.	2. Der moeder.	2. Des harten.
3. Den koning.	3. Der moeder, de moeder.	3. Het hart of harte.
4. Den koning.	4. De moeder.	4. Het harte.

MEERVOUD.

1. De koningen.	1. De moeders.	1. De harten.
2. Der koningen.	2. Der moeders.	2. Der harten.
3. Den koningen.	3. Den moeders.	3. Den harten.
4. De koningen.	4. De moeders.	4. De harten.

Hoewel 't woord *wereld* vrouw. is, schrijft men: *'s werelds loop, 's werelds overloed*. Zoo ook: *vier gulden 's maands; zes stuivers 's weeks* †).

* De verbuigingen staan alleen in kleinere letter om plaats te winnen.
† Zoo schreef men ook in 't Middelnederlandsch *des zevens baren* voor *de baren der zee*, hoewel *zee, eene, eenige* vrouw. was. Van dit *zevens* leidt men den eigen-soortnaam Zeeuwen af.

Verbuiging van het onbepaald lidwoord en het zelfstandig naamw.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Een mensch.	1. Eene echtgenoot.	1. Een huis.
2. Eens menschen.	2. Eener echtgenoot.	2. Eens huizes.
3. Eenen mensch, een' mensch.	3. Eener echtgenoot, eene echtgenoot.	3. Eenen huize, een huis.
4. Eenen mensch, een' mensch.	4. Eene echtgenoot.	4. Een huis.

[Het woordje *een* sluit het meervoud uit.] Men kan *menschen, echtgenooten, huizen* beschouwen als het meervoud van *een mensch, eene echtgenoot, een huis*.

Meer en meer wint het gebruik veld om *eene, eenen* te verkorten tot *een'* of *een*.

Verbuiging van het zelfstandig naamw. zonder lidwoord.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. God.	1. Zuster.	1. Gebed.
2. Gods of Godes.	2. Zusters.	2. Gebeds.
3. God of Gode.	3. Zuster.	3. Gebede of gebed.
4. God.	4. Zuster.	4. Gebed.

ENKELVOUD.

1. 3. 4. Willem, Jacobus, Marnix, Louise, Maria, Cato.
2. Willems, Jacobus', Marnix', Louises, Maria's, Cato's.

30. Eindigt de tweede naamval in 't mann. geslacht op *s*, dan heet hij den *sterken*; eindigt hij op *en*, dan heet hij den *zwakken* tweeden naamval. Een' zwakken tweeden naamval hebben de mannelijke woorden: *vorst, prins, hertog, graaf, paus, heer, profet, mensch, knaap, nar, boe, getwige, bediende, wijze, brave, vrome, rijke, waaste, overste, gevangene*, enz. Van de onzijdige wordt alleen *harte* zwak verbogen. Eene enkele maal vindt men: *eener vrouwen naam*.

Heer, graaf, profet, knaap, nar, boe en *hertog* hebben ook den sterken tweeden naamval. Er is onderscheid tusschen: *het huis des Heers* en *het huis des Heeren*.

Ran 19

31. Het *bijvoegelijk* naamwoord drukt eene eigenschap of hoedanigheid van een zelfstandig naamwoord uit, en volgt dit zelfst. naamw. in geslacht, getal en naamval. Bijvoegelijke naamw. zijn: *goed, slecht, rijk, stout; deelachtig, zwartachtig, krijgshastig, dankbaar, toornig, vriendelijk, goddeloos, aardsch, Zweedsch, Russisch, Europeesch, vreedzaam, onnoozel, weelderig; zilveren, koperen, linnen, spanen, sneeuwen, vleezen, lijwaten, schelpen; belcefd, vermaard, gestreng, aartsdom, onrein, welvoegelijk, enz.*

32. *Stoffelijke* bijv. naamw. zijn *koperen, linnen, spanen, garen (voor garenen), vriesch, neteldoeksch, lakensch, kamerdoeksch, duffelsch, vriesch, merinosch, nankingsch, coatingsch, enz., die de stof aanduiden, waarvan de voorwerpen vervaardigd zijn.*

Linnen staat voor *lijnen*, van *lijn*, dat nog voorkomt in *lijenzaad, lijnvaad.*

33. Men zegt en schrijft *brekende water* voor *breekbare waar; roerend en onroerend goed* voor *roerbaar en onroerbaar goed; sterfende ziel* voor *sterfelijke ziel, sterfelijk mensch.*

34. Verbuiging van het bijv. naamw. in den *zwakken* vorm.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De goede man.	1. De goede vrouw.	1. Het goede kind.
2. Des goeden mans.	2. Der goede vrouw.	2. Des goeden kinds.
3. Den goeden man.	3. Der of de goede vrouw.	3. Den goeden kinde of het goede kind.
4. Den goeden man.	4. De goede vrouw.	4. Het goede kind.

MEERVOUD.

1. De goede mannen, vrouwen, kinderen.
  2. Der goede maanen, vrouwen, kinderen.
  3. Den goeden mannen, vrouwen, kinderen.
  4. De goede mannen, vrouwen, kinderen.
35. Voorbeelden van sterke verbuiging zijn:
Mannelijk: een goed vader, een moedig krijgsman; goeds moeds,

alles zins, geens zins; in engen moede, met voorbedachten rade; — *Vrouwelijk*: eeniger mate, middeler wijl, zaliger gedachtenis; in aller ijl, in lichter laaije; van liever lede, ter goeder ure; — *Onzijdig*: een schoon paard, eenig gereed geld, elk goed berigt, bloots hoofds, veel schoons, icts treurigs, wat bijzonders, van goeden huize, in koelen bloede, in allen gevalle.

36. Er is onderscheid tusschen: een groot koning en een groote koning; een goed meester en een goede meester; een groot man en een groote man; een sterk looper en een sterke looper; een goed vriend en een goede vriend; een slecht vriend en een slechte vriend; een eenvoudig burger en een eenvoudige burger; menig oud vriend en menig oude vriend; zeker goed jager en zeker goede jager; elk kundig vorst en elk kundige vorst; mijn oud huis en mijn oude huis; het moedig paard en het moedige paard; een oude soldaat, een oud soldaat en een oudsoldaat; een-oude ouderling en een oudouderling; een oud burgemeester, een oude burgemeester en een oud burgemeester, een groote handelaar, een groot handelaar, een groothandelaar.

37. Verbuiging van het bijvoegelijk naamwoord, als een zelfst. naamw. beschouwd.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.
1. De wijze.	1. De wijze.
2. Des wijzen.	2. Der wijze.
3. Den wijze.	3. Der wijze, de wijze.
4. Den wijze.	4. De wijze.

MEERVOUD.

1. De wijzen.
2. Der wijzen.
3. Den wijzen.
4. De wijzen.

In uitdrukkingen als *Frederik de Wijze, Alexander de Grootte*, enz. volgt het bijv. naamw. de zwakke verbuiging: *Ik spreek van Frederik den Wijzen; ik denk aan Alexander den Grooten.*

38. Niet verbogen worden:

- a. De stoffelijke bijv. naamw. op *en*.

b. De bijv. naamw. op *lei en hande*: *allerlei, velerhande*, enz. ²⁵³

c. De bijv. naamw., die van den naam eener plaats ont-
leend zijn, en op *er* uitgaan; als: *Amsterdammer schipper,*
Aardenburger haven. ^{Bi 233}

d. De bijv. naamw. *regter en linker*: *hij heeft zijn' reg-*
ter voet verstuikt. ^{Bi 233}

Men schrijft ook *regtervot, linkerhand*, enz.

39. De bijv. naamw. hebben drie trappen van vergelij-
king: den *stellenden*, den *ver grootenden* of *vergelijkenden*,
en den *overtreffenden* trap.

De *ver grootende* trap wordt gevormd door *er*, en gaat
het bijv. naamw. op een' *klinker* of eene *r* uit, door *der*,
als: *groot, grooter; ver, verder; na, nader; spa, spader; goed-*
koop, goedkoop, enz.

Goedkoop is de *ver grootende* trap van het bijv. naamw. *goed-*
koop; *beter koop* is de *vergr.* trap van de bijwoordelijke uit-
drukking *goe'koop* of *goeden koop*. *Goedkooper* en *goetkoopst* moe-
ten dus als bijv. naamwoorden; *beterkoop* en *bestkoop* als bijwoorden
beschouwd en gebruikt worden. Van *duurkoop*, dat uit *dure koop*
ontstaan is, heeft men *duurderkoop*. ²¹⁸

De dichter cats zegt ergans:

Al wat duur is, dient gelaten;
Al wat goedkoop is, niet gekocht;
Ook dure koop kan dikmaals baten;
Soms tijds dient goede koop gelaten.

De *overtreffende* trap wordt gevormd door *st*: *grootst,*
verst, naast, spaadst, goedkoopst.

Bij verlenging wordt *naast*: *naas-t.e.* Van *wijs, boos,*
meer, enz. komt *wijsste, boosste, mees-te.*

40. Soms gebruikt men de woorden *meer* en *meest* om den ver-
gelijkenden en den *overtreffenden* trap aan te duiden; als: *hij is*
meer deugdzaam, dan geleerd; zij was mij het meest welkom. Zoo zegt
men ook niet: *deze tafel is smaller, dan lang*; maar: *deze tafel is*
minder breed, dan lang; daarentegen: *deze tafel is smaller, dan die.* ²¹⁸

41. Sommige bijv. naamw. en bijw. vormen hunne trap-
pen onregelmatig; *goed* of *wel, beter, best* (voor *betst*); *kwaad,*
erger, kwader, ergst, kwaadst; *veel, menig, meer, meerder,*
meest; *weinig, minder, weiniger, minst, weinigt*; *vroeg, eer,*
eerder, vroeger, eerst, vroegst; gaarne, graag, liever, grazer,
liefst, graagst; vaak, dikwijls, dikmaals; dikwerf, menigmaal,
vaak, meermalen, vaakst, meest; zeer, zeerst.

Del, waarvan *beter, betst*, komt nog voor in *betovergrootader,*
betweler, Betuwe.

42. Na den *ver grootenden* trap gebruikt men het woordje *dan*:
Jan is zoo groot als Piet, doch kleiner dan Willem; het
schijnen andere vruchten, dan die van gisteren; geen an-
der dan hij, was er; die knaap leest anders, dan gij; er
was niemand (anders), dan hij; wiens schuld is het (anders),
dan de zijne; hij kwam nooit (anders), dan des Zondags;
hij eet niets (anders), dan brood; zij kwam nergens (an-
ders), dan bij u; ik zal nimmer komen (anders), dan 's avonds.

43. De beteekenis der woorden *vuurrood, bloedrood, ijs-*
koud, leedroog, gitzwart, pikzwart, fonkelnieuw, sneeuw-
wit, ijzersterk, luchtdigt; almachtig, onmetelijk, overalteen-
woordig, ontelbaar, eeuwig, enz. laat geene *ver grooting* toe. ²¹⁶

Men vindt niet zelden: *mijn eenigt genoege, de eenigte uitzon-*
dering. In: *hij zag het eerste levenslicht is eerste overtollig.*

De *overtreffende* trap wordt soms door *aller* versterkt, als: *aller-*
grootst, allergeachtst.

De uitdrukking *allereerste beginselen* verdient afkeuring.

44. De voornaamwoorden duiden personen of zaken aan,
ten opzichte van de plaats, die zij in de ruimte innemen.
Men onderscheidt ze in *persoonlijke, bezittelijke, aanwijzende,*
onbepaalde, vragende en betrekkelijke voornaamwoorden. ²¹⁶

Bull: *bepalende*

Br 219

210

216

Kam 29

45. De persoonlijke voornaamwoorden duiden den eersten, of den tweeden, of den derden persoon aan. De eerste persoon is de persoon, die spreekt; de tweede, de persoon tot wien men spreekt; de derde, de persoon of het voorwerp, waarover men spreekt.

Verbuiging der persoonlijke voornaamwoorden.

Eerste persoon.

Tweede persoon.

Mann. en vrouw.

ENKELVOUD.

Mann. en vrouw.

1. Ik.

1. Du (doe).

2. Mijner, mijns, mijn.

2. Dijner, dijns, dijn.

3. Mij, me.

3. Dij (di).

4. Mij, me.

4. Dij (di).

Mann.

Derde persoon.

Vrouw.

Onz.

1. Hij.

1. Zij, ze.

1. Het.

2. Zijner, zijns, zijn.

2. Harer, haars, haar.

2. Zijner, zijns, zijn.

3. Hem.

3. Haar, -heur.

3. Hem, het.

4. Hem.

4. Haar, heur.

4. Het.

MEERVOUD.

Eerste persoon.

Tweede persoon.

Derde persoon.

1. Wij, we.

1. Gij, ge.

1. Zij, ze.

1. Zij, ze.

2. Onzer.

2. Uwer.

2. Hunner.

2. Harer.

3. Ons.

3. U.

3. Hun.

3. Haar.

4. Ons.

4. U.

4. Hen, ze.

4. Zij, ze.

In plaats van de ontbrekende naamvallen van het gebruikt men die van *hij*, of de zamengekoppelde bijwoorden *daaraan* en *daaraan*, waarvoor men ook *er van* en *er aan* schrijft; b. v.: *Denkt gij aan het kind?* — *Ja, ik denk daaraan of er aan*; of ook: *ik denk aan hetzelfde*.

Het voornaamwoord van den 2den persoon enkelvoud is verouderd. Men gebruikt het nog in het versje

Heden mij,

Morgen dij.

In plaats van het enkelv. *du* (doe) is het meervoudige *gij* (*ji*)

ge gekomen, of, zooals men in de omgangstaal zegt: *jij* (*ji*) *je*, en *jou* (of *joe*) voor *u*. *Jij* en *jou* hoort men niet gaarne. Wil men beleefd spreken, dan zegt men *u*, of ook wel *uw*, *uwc*, *uws*, *uwc's*, dat ontstaan is uit *Uw Edele*, *Uwe Edelheid*; b. v.: *U heeft u vergist*; *Uw heeft dat gezegd*; *U is ziek*. Wil men het meervoud sterk doen uitkomen, dan versterkt men *gij*, enz. met *lieden* of *lui*, als: *gijlieden*; *gijlui*, *jelui*; *juili*, *jullie*; *ulieder*, *ulieden*; *wijlui*, *onslieder*, *onstlieden*; *hunklieden*, *zijlieden*, enz. *).

De onderscheiding van *hun* en *hen* is op willekeur gegrond. *ken 31*

46. *Zich* is een terugwerkend persoonlijk voornaamw., dat in alle drie de geslachten, in het enkel- en meervoud, in den 3den en 4den naamval gebruikt wordt. *Hij wascht zich*; *zij geeft zich moeite*; *zij kwetsen zich*.

47. *Elkander*, *elkaâr*, *malkander* en *malkaâr* zijn wederkeerige pers. voornaamw. De 2de naamval is *elkanders*, *malkanders*; de 3de naamv. *elkander* of *elkanderen*; *malkander* of *malkanderen*.

48. *Dezelve*, een pers. voorn. van den derden persoon, wordt zoo min mogelijk gebruikt. Soms wendt men het aan ter vermijding van dubbelzinnigheid, als: *David hieuw den reus Goliath het hoofd af met deszelfs* (of ook: *diens*) *zwaard*. *De koning reed met zijnen broeder en diens* (of *deszelfs*) *gemalin*.

Ook gebruikt men ter versterking het woord *zelve*; als: *ik zelve* of *ik zelf*, *de vader zelve*, *zelf*; *het kind zelve*, *zelf*; *de moeder zelve*; *wij zelve*, *de vaders zelve*, *de moeders zelve*, *de kinders zelve*, enz.

49. In de volgende uitdrukkingen komt de 2de naamval der pers. voornaamw. voor: *gedenk mijner*; *ontferm u zijner*; *erbarm u hunner*; *wij zullen zijns daarbij gedenken*; *wij schamen ons uwer*; *hij is mijns niet waardig*; *één onzer*; *drie hunner*; *dit boek is mijn*; *hij is mijns gelijke*, *zijns gelijke*; *doe het om uws zelfs wille*; enz.

*) In sommige streken is in de spreektaal dit *wijlieden* tot *willie*, *wilder*, *veulder*, (wij-lieder); *zijlieden* tot *zullie*, *zilder*, *zulder*; *gijlieden* tot *gilder*, *gulder*, *gilder*, *gulder* geworden.

59. De *bezittelijke* voorn. duiden aan of iets aan den eersten, den tweeden, of den derden persoon toebehoort. Die van den eersten persoon zijn: *mijn* (enk.), *ons* (meerv.); die van den tweeden persoon: *dijn* (enk.), *uw* (meerv.); die van den derden persoon: *zijn*, *haar* of *heer* (enk.), en *hun*, *haar* (meerv.).

In plaats van *hare*, *de hare* zegt men in sommige streken steeds *heure*, *de heure*. — *Dijn* is verouderd, en komt alleen nog voor in de uitdrukking: *het mijn en het dijn*. In plaats van *uw* zegt men in 't enkelv. ook *jouw* (*joew*). In 't meerv. gebruikt men *hunlied*, *ulieder* *).

Men mag zoowel schrijven: *de moeders beminnen hunne kinderen*, als: *de moeders beminnen hare kinderen*.

Verbuiging van het bezittelijk voornaamwoord.

Mannelijk.	ENKELVOUD.	Onzijdig.
	Vrouwelijk.	
1. Mijn broeder.	1. Mijne zuster.	1. Mijne nichtje.
2. Mijne broeders.	2. Mijner zuster.	2. Mijns nichtjes.
3. Mijnen broeder, mijn' br.	3. Mijner zuster, mijnez.	3. Mijne nichtje.
4. Mijnen broeder, mijn' br.	4. Mijne zuster.	4. Mijne nichtje.

MEERVOUD.

1. Mijne broeders, zusters, nichtjes.
2. Mijner broeders, zusters, nichtjes.
3. Mijnen broeders, zusters, nichtjes.
4. Mijne broeders, zusters, nichtjes.

Meer en meer wint het gebruik veld om *mijne*, *wijnen*, enz. te verkorten tot *mijn'* of *mijn*; als: *ik zie mijn vader*, *mijn echtgenoot*, *hun broeder*, *haar zuster*, enz.

Men schrijft *mijns vaders vriend*; *uws broeders kind*, enz., doch *mijn moeders vriend*; *uw zusters kind*.

In 't dagelijksch leven en in lossen stijl zegt men: *mijn moeder haar vriend*, *mijn moeder der † vriend*, *uw zuster haar kind*, *mijn vader zijn vriend*; *de eene zijn dood*, *de andere zijn brood*; enz.

*) In sommige streken is dit *hunlied*, *ulieder* tot (*hulder* en *julder* zamengetrokken.
†) De vrouwelijke 2de naamval enk. van *die*.

Ten mijncul, *ten ueent*, *ten zijncul*, enz. beteekent: *te mijnen huize*, *te uwen huize*, *te zijnen huize*, enz.; en, bij uitbreiding van betcekenis, *in mijne woonplaats*, *in uwer landstreck*, enz.

In de zamenstellingen *mijnculhalve*, *ueentwege*, *zijnculwille*, enz. is de *t* ingekescht om der welluidendheids wille.

51. Verbuiging van het bez. voorn.; zelfstandig gebruikt.

	ENKELVOUD.	Onzijdig.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	
1. De zijne.	1. De zijne.	1. Het zijne.
2. Des zijnen.	2. Der zijne.	2. Des zijnen.
3. Den zijnen.	3. Der zijne, de zijne.	3. Het zijne.
4. Deu zijnen.	4. De zijne.	4. Het zijne.

MEERVOUD van alle drie de geslachten.

1. De zijne.
2. Der zijne.
3. Deu zijnen.
4. De zijne.

Tot mijnen, *de zijnen*, *de ueen*, enz. beteekent: *mijne huisgenooten*, *zijne betrekkinen*, *uwe lieden*, enz.

52. De aanwijzende voornaamwoorden zijn: *die*, *dat*; *deze*, *dit*; *gene*; *degene*, *hetgene*; *diegene*, *datgene*; *dezelfde*, *hetzelfde*; *zulk*, *zoodanig*, *dusdanig*, *dergelijk*.

Deze wordt gebruikt voor voorwerpen, die nabij zijn; *die* en *gene* voor die, welke veraf zijn. *Deze* en *gene*, zelfstandig gebruikt, worden in 't meervoud: *dezen* en *genen*.

Verbuiging der aanw. voorn. *die*, *deze* en *gene*.

	ENKELVOUD.	MEERVOUD.
Mann.	Vrouw.	Onzijdig.
1. Die.	1. Die.	1. Dat.
2. Diens (dies, des).	2. Dier (der).	2. Diens (dies, des).
3. Dien.	3. Dier, die.	3. Dien, dat.
4. Dien.	4. Die.	4. Dat.
1. Deze.	1. Deze.	1. Dit.
2. Dezes.	2. Dezer.	2. Dezes.

3. Dezen.	3. Dezer, deze	3. Dezen, dit.	3. Dezon.
4. Dezen.	4. Deze.	4. Dit.	4. Deze.
1. Gene.	1. Gene.		1. Gene.
2. Genes.	2. Gener.		2. Gener.
3. Genen.	3. Gener, gene.		3. Genen.
4. Genen.	4. Gene.		4. Gene.

In sommige streken zegt men nog: *de deze, de die*, als het voorn. zelfstandig gebruikt wordt; b. v.: *ik spreek van dien man en gij van (den) dezen.*

De 2de naamval mann. enk. en onz. van *die* is nog over in: *desniettemin; desgelijks; deswege*s.

De 2de naamv. vrouw. enk. komt voor in *derwijze*, en in de uitdrukkingen: *die vrouw der kleed*, enz.

De 2de naamv. meerv. komt voor in: *er waren der (of er) honderd; ik heb er geen.*

De 3de naamv. onz. enk. komt voor in: *indien; mitsdien; met dien verstande; verre van dien, ten dien einde*, enz.

De 3de naamval onz. enk. van *dit* komt voor in: *ik laat u bij dezen weten; dat doet in dezen niets af; het zal na dezen gaan, als vóór dezen*, enz.

53. De zamengekoppelde bijwoorden: *hiervan, hieraan, hiermede, hieruit, daarvan, daaraan, daarmede, daaruit* enz. komen niet zelden in de plaats der aanwijzende voornaamwoorden. B. v.: *Dacht gij aan die zaak? — Ja, ik dacht aan haar, liever: Ik dacht daaraan of Ik dacht er aan.*

54. Worden de *aanwijzende voornaamwoorden* en de *persoonlijke voornaamwoorden* *hij, zij*, en 't meerv. *zij*, zóó gebruikt, dat ze een' bepalenden zin behoeven, om een voorwerp bepaald aan te wijzen, dan heeten ze: *bepalende voornaamw.* B. v.: *hij, die 't mij gezegd heeft, is hier; zij, die u vervolgde, is dood; de tuin van mijn' oom en die van mijn' vader; degene, die het mij gezegd heeft, is hier; dezelve, die 't mij gezegd heeft, heeft het ook u gezegd; zulke boter vindt men nergens; zoodanige menschen zijn beklagens-*

waardig. Uit de laatste voorbeelden ziet men, dat de bepalende zinsoms in de gedachten moet aangevuld worden.

55. De *onbepaalde voornaamw.* wijzen personen of zaken aan, zonder ze te noemen. Ze zijn: *iemand, niemand, men, iets, niets, al wie, wat en een.* B. v.: *Er is iemand; niemand vreemds; iets nulligs; wat vrolijks; een mijner vrienden; ik heb er een.*

56. De *vragende voornaamw.* vragen naar personen of zaken, of naar bijzonderheden van personen of zaken. Zij zijn: *wie, welke, wat, hoedanig*, en de woordverbinding *wat voor een.* B. v.: *Wie is daar? — Wat is er gebeurd? — Wat voor een man is dat? — Wat voor man is hij? — Wat is dat voor eene vrouw? — Welke vorst zal dat doen? — Welk een vorst is hij!*

Verbuiging van *wie, welke* en *wat*.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Mv. voor de 3 gesl.
1. Wie.	1. Wie.	1. Wat.	1. Wie.
2. Wiens.	2. Wier.		2. Wier.
3. Wien.	3. Wie.		3. Wien.
4. Wien.	4. Wie.	4. Wat.	4. Wie.
1. Welke, welk.	1. Welke.	1. Welk.	1. Welke.
2.	2.	2.	2.
3. Welken.	3. Welke.	3. Welken, welk.	3. Welken.
4. Welken.	4. Welke.	4. Welk.	4. Welke.

Wat heeft geen' tweeden naamval. Men zegt daarvoor *van wat* en *aan wat*, of *waarvan* en *waaraan*; b. v.: *Van wat of waarvan spreekt gij?*

57. De *betrekkelijke voornaamw.* dienen om een' bepalenden zin met een zelfst. naamw. of voornaamw. te verbinden. Als zoodanig worden gebruikt: *die, dat; welke, welk* of *dewelke, hetwelk; wie, wat, hetgeen.* B. v.: *de man, dien gij gezien hebt, is hier; het kind, dat gehoorzaam is, wordt geprezen.*

Verbuiging van *die, welke, dat en hetwelk.*

ENKELVOUD.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

Onzijdig.

MEERVOUD.

1. Die, welke.	1. Die, welke.	1. Dat, hetwelk.	1. Die, welke.
2. Wiens, welks.	2. Wier, welcher.	2. Welks.	2. Wier, welcher
3. Wien, welken.	3. Die, welke.	3. Dat, hetwelk.	3. Wien, welken
4. Dien, welken.	4. Die, welke.	4. Dat, hetwelk.	4. Die, welke.

Na voorzetsels gebruikt men niet *dien* of *dië*, maar *wien* of *wie*; b. v.: *De man, met wien gij spreekt; de menschen, bij wie ik verkeer.*

58. De zamengekoppelde bijwoorden *waaraf, waarvan, waarmede, waardoor, waarin, waaruit, waarop, waartoe*, enz. komen niet zelden in de plaats der betrekkelijke voornaamw.; b. v.: *Dit is het paard, waarmede ik gekomen ben; dit is de man, waarmede (of met wien) ik gesproken heb.*

59. De telwoorden worden verdeeld in *hoofdgetallen* of *grondgetallen*, en *ranggetallen*. De eerste geven te kennen, hoeveel voorwerpen van dezelfde soort er worden genomen; de laatste het *hoeveelste* voorwerp in zijne soort bedoeld wordt.

Hoofd- of grondgetallen zijn *een, tien, honderd, duizend, miljoen*, enz.

Bepaalde ranggetallen zijn: *de eerste, de tweede of de andere, de elfde, de duizendste*, enz.

Onbepaalde ranggetallen zijn: *de laatste, de zooveelste, de hoeveelste*.

De *hoofdgetallen* en *ranggetallen* noemt men *bepaalde telwoorden*. *Onbepaalde telwoorden* zijn: *al, alles, beide, gezamenlijk, geheel, gansch, ieder, iegelijk, elk, geen, eenig, ettelijke, sommige, menig, veel, weinig, genoeg, half, wat, luttel, enkele; verscheidene, onderscheidene, verschillende, zekere*.

De onbepaalde telwoorden zijn eigenlijk bijvoegelijke naamwoorden of zelfstandig gebruikte bijv. naamw. Worden ze zelfstandig gebruikt, dan krijgen sommige den naam van gemeenschachtige zelfst. naamw.; als: *ieder, (ieders, eens ieders); iedereen (iedereens); een iegelijk (eensirgelijks, een' iegelijk); menigcen (menigeens); elkeen (elkeens)*.

Nog rekt men onder de telwoorden:

De *herhalinggetallen*: *eenmaal, een reis, twee keer, driewerf, honderdmaal*.

De *verdubbelgetallen*: *tienvoudig, drievoudig, veelvoudig*, enz.

De *soortgetallen*: *eenerlei, tweerlei of tweederlei, drieërhande, driederlei, vierderlei, allerhande*, enz.

Men schrijve niet: *deze twin is eens zoo groot als die*, maar: *deze twin is tweemaal zoo groot als die*.

60. *Eén man, ééne vrouw, één kind* wordt verbogen als *een man, eene vrouw, een kind*.

Verbuiging van het lidwoord *en* als zelfstandig beschouwd.

ENKELVOUD.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

Onzijdig.

1. De eene.	1. De eene.	1. Het eene.
2. Des eenen.	2. Der eene.	2. Des eenen.
3. Den eenen.	3. Der eene, de eene.	3. Den eenen, het eene.
4. Den eenen.	4. De eene.	4. Het eene.

Even zoo verbuigt men *de andere*. In den 1sten en 4den naamval schrijft men ook *de een en de ander, den een en den ander*.

In: *de eenen deden dit, de anderen dat*, is *eenen* een onbepaald telwoord, en betekent zooveel als *sommigen*.

61. De *hoofdgetallen* kunnen ook in het meervoud gebruikt worden; b. v.: *Jezus en de twaalven; met ons vieren; met u achten; met hun tienem; Noach was met zijn achten in de ark *)*; *het is bij vijven; het was bij zessen; honderden menschen; duizenden engelen; hij wierp de twee drien; hij is van zessen klaar*, enz.

*) Vroeger schreef men: *Noach zijn achster* voor *Noach met zijn achten*.

Men zegt natuurlijk: *het is bij ééne.*

62. Er is onderscheid tusschen: *zijn ééne paard en een zijner paarden; zijne twee paarden en twee zijner paarden.*

Zij gaan twee en twee bet. zij gaan bij tweeën; zij gaan twee aan twee bet. zij gaan bij vieren.

63. De *andere* beteekent *de tweede*. Nog zegt men *ten andere* voor *ten tweede*, en schrijft men *anderhalf* voor *tweedehalf*, dat is: *het eene geheel en het andere geheel half*. Zoo ook schrijft men *derdehalf*, enz. voor *twee geheelen en het derde geheel half*. *Derdehalve week, vierdehalve dag* bet. dus: *twee en eene halve week, drie en een' halven dag*, dat is: *twee weken en eene halve week, drie dagen en een' halven dag*.

64. Spreekt men van personen, zoo schrijft men: *allen, velen, weinigen, beiden, eenigen, sommigen*, enz.; spreekt men van andere voorwerpen, zoo schrijft men: *alle, vele, weinige, beide, eenige, sommige*, enz. B. v.: *de kinderen zijn allen ziek; de pennen zijn alle vermaakt*, enz.

Beiden en allen worden vaak door een voornaamwoord voorafgegaan: *wij beiden, die allen, zij allen; ons beider vrienden* (voor: *onzer beider vrienden*); *u beider ouders* (voor: *uwer beider ouders*); *hun aller vrienden* (voor: *hunner aller vrienden*); *u aller moeder*, enz.

Al blijft voor een lidwoord of voornaamwoord liefst onverbogen: *al de zorg, al mijne vreugd*; enz. Na *menig* staat het zelfst. naamw. steeds in het enkelvoud: *menig man, menige vrouw; menigmaal*.

Geen wordt verbogen als het telwoord *een*. Soms komt het voor als een ontkennend onbepaald lidwoord, als een ontkennend telwoord, of als een ontkennend voornaamwoord; b. v.: *Dat is geen eppel, het is een zoogdier; hij heeft geen' cent op zak; hij steekt geen hand uit*, enz.

Vele wijn beteekent *vele soorten van wijn, velerlei wijn; veel wijn* beteekent *eene groote hoeveelheid wijn*. Een gelijk onderscheid is er tusschen: *weinige boter en weinig boter*, enz.

Worden *de eerste* en *de laatste* zelfstandig gebruikt, dan ontvan-

gen ze altijd *eenen*: *koeijen en schapen zijn nuttige dieren; de eersten geven ons melk, de laatsten geven ons wol.*

Men zegge niet: *in den Rijn ontlasten zich meerdere rivieren*, maar: *vele of verscheidene rivieren*.

Men schrijve liever: *de eerste drie dagen van de week, de laatste vier dagen van de maand*, dan: *de drie eerste dagen van de week, de vier laatste dagen van de maand*.

Men schrijve: *honderd en een soldaten, duizend en een paarden*.

Enkelen schrijven: *hij verdeelde het land onder de negen en een halve stammen*, in plaats van: *onder de negen en een' halven stam*.

65. Het *werkwoord* drukt een' handeling of toestand uit, met aanduiding of de 1e., 2e. of 3e. persoon er het onderwerp van is; of dit plaats heeft in den tegenwoordigen, den verleden' of den toekomstenden tijd; en of men het zich als werkelijk of mogelijk voorstelt.

De verandering in vorm, welke het werkwoord daardoor ondergaat, wordt *verbuiging* of *vervoeging* genoemd.

66. De *onvolmaakte tegenwoordige tijd* stelt de handeling of toestand voor als *onvoltooid*, als *nog voortdurende*; b. v.: *ik leer, gij slaapt, hij hoort*. De *volmaakte tegenwoordige tijd* stelt de handeling of toestand voor als *voltooid*; b. v.: *ik heb geleerd; gij hebt geslapen; hij is gevallen*.

Zoo heeft men ook een' *onvolmaakten verleden tijd*: *ik sprak, hij viel*; en een' *volmaakten verleden tijd*: *ik had gesproken, wij waren gevallen*; — een' *onvolmaakten toekomstenden tijd*: *ik zal spreken, hij zal vallen*; en een' *volmaakten toekomstenden tijd*: *ik zal gesproken hebben, hij zal gevallen zijn*. — *Ik zou spreken* is de verleden tijd van den *onvolmaakten toekomstenden tijd*: *ik zal spreken*; — *ik zou gesproken hebben* is de verleden tijd van den *volmaakten toekomstenden tijd*: *ik zal gesproken hebben*.

Soms wordt de tegenw. tijd gebruikt in plaats van den verl. tijd, als: *morgen kom ik voor morgen zal ik komen; wanneer vertrekt gij voor wanneer zult gij vertrekken*.

67. De werkwoorden hebben drie wijzen. De hoofdwijzen zijn de *aantoonende* en de *aanvoegende* wijs. De *gebiedende* wijs is uit de *aanvoegende* wijs ontstaan.

De *aantoonende* wijs stelt iets voor als *werkelijk*, als: *hij komt, hij kwam, hij zal komen*. De *aanvoegende* wijs stelt iets voor als *mogelijk* of *wenschelijk*, als: *hij kome! kwame hij toch!* De *gebiedende* wijs stelt iets voor als een *gebod*, *verzoek*, *vermaning*, enz.; *kom! leert uwe les!*

Uitdrukkingen als: *den moed niet opgegezen! den arbeid aangevangen! goed werken, jongens!* hebben de kracht van de *gebiedende* wijs: *geef den moed niet op! vang den arbeid aan! werkt goed, jongens!*

De *aanvoegende* wijs wordt gebruikt in voorwerpelijke volzinnen, na de werkwoorden: *willen, begeeren, bevelen, verlangen, verzoeken, hopen, bidden, smeeken, waken, zorgen, zich hoelen, op zijne hoele zijn*, en dergelijke, die een *wensch* of *bedoeling* uitdrukken, als: *ik wil, dat hij mij groete; ik begeer, dat hij kome, enz.* Ook zegt men: *ik wil, dat hij mij groeten zal; ik begeer, dat hij komen zal; ik wil, dat hij mij groet; ik begeer, dat hij komt, enz.*

De *aanvoegende* wijs wordt ook gebruikt in afhankelijke zinnen, welke een *doel* te kennen geven, als: *hij leert, opdat hij wijs worde; zeg het mij, ten einde ik mij wapene; hij behoeft een' vriend, die hem de oogen opene.*

De *aanvoegende* wijs komt verder voor na *tenzij, tenware* en *mits*, en in *wenschende* en *veronderstellende* zinnen: *Ik zal het doen, mits hij het ook doe; ik kom niet, tenware hij kwame; God zegene u! Al ware hij nog zoo geleerd!*

68. Komt het werkwoord voor zonder eenige vormverandering, dan is het een zelfstandig naamwoord, als: *leeren is nuttig; reizen is aangenaam*. Deze naamwoordelijke vorm wordt ook *onbepaalde* wijs genoemd.

Leerende en *geleerd, reizende* en *gereisd*, enz. zijn eigenlijk *bijvoegelijke* naamwoorden, doch worden gewoonlijk *deelwoorden* genoemd: het eerste heet dan *tegenwoordig*, het tweede *verleden* deelwoord.

Men zegt *de nog te drukken bladen, de te leeren lessen, de te doene werken* voor: *de bladen, die nog moeten gedrukt worden; de lessen, die moeten geleerd worden; de werken, die moeten gedaan worden.* — Onovergankelijke werkwoorden mogen op deze wijze niet gebruikt worden. Men zegge dus niet: *de te komen gasten*, en in het schrijven vermijde men zelfs de bovenstaande uitdrukkingen zooveel mogelijk. De *onbepaalde* wijs wordt verbogen als een zelfstandig naamw. van het onzijdig geslacht; als: *achtenswaardig, zingens tijd; tot walgens toe, op beziens, tot weerziens, tot wederopzeggens toe.*

69. De werkwoorden worden verdeeld in *overgankelijke* en *onovergankelijke*.

Overgankelijke werkwoorden zijn de zoodanige, wier handeling op een voorwerp overgaat, hetwelk altijd in den 4den naamval staat; als: *slaan, koopen, nemen*.

Onovergankelijke werkwoorden zijn de zoodanige, wier handeling of toestand zich tot het onderwerp bepaalt, of die een voorwerp in den 2den of 3den naamval bij zich hebben, als: *slapen, vallen, knielen; gedenken; betamen, toeschijnen*.

Tot de *overgankelijke* werkwoorden behooren de *terugwerkende* werkwoorden.

Terugwerkende werkwoorden zijn de zoodanige, waarbij het onderwerp, dat de handeling uitoefent, tevens het voorwerp is, dat die handeling ondergaat, zooals: *zich wasschen, zich schamen, zich inbeelden, zich veroorlooven*.

Zich schamen, zich inbeelden, zich aanmatigen, enz., die niet zonder zich kunnen voorkomen, heeten *noodwendig* terugwerkende; *zich wasschen, zich kleeden, zich prijzen*, enz., die ook zonder zich gebruikt worden, heeten *toevallig* terugwerkende. Deze hebben vaak het woordje *zelve* bij zich, als: *hij prijst zich zelve; hij wuscht zich zelve; ik kleed mijzelve*, en liefst niet: *ik schaam mij zelve, ik beeld mij zelve in*.

70. Wanneer een werkwoord zoo gebruikt wordt, dat de persoon of zaak, waarvan de werking uitgaat, niet uit-

205 drukkelijk genoemd, maar door het onzijdig voornaamwoord het uitgedrukt wordt, dan heet zoo'n werkwoord onpersoonlijk.

Echte onpers. werkw. zijn: *het regent, het waait, het hagelt, het is koud, het is warm, enz.* Onechte onpers. werkw. zijn: *het ontbreekt hem aan moed, dat is: moed ontbreekt hem; het faalt hem aan krachten, d. i.: krachten falen hem.*

286 Schijnbaar onpers. werkw. zijn: *het smart hem, dat gij ziek zijt; het bevreemdt mij, dat hij niet hier is; het verheugt hem, dat gij hier zijt; het geschiedde, dat hij ziek was, enz., welke beteekenen: dat gij ziek zijt smart hem; dat hij niet hier is bevreemdt mij; dat gij hier zijt, verheugt hem; dat hij ziek was, geschiedde.*

71. Onder de werkwoorden zijn er eenige, die hulpwerkwoorden heeten:

201 Hulpwerkwoorden van den tijd zijn: *hebben, zijn en zullen: ik heb gegaan, ik ben gegaan, ik zal gaan.*

281 Hebben en zijn zijn de hulpwerkw. van den verleden; zullen is dat van den toekomenden tijd.

281 Ook *gaan* en *blijven* komen soms als hulpwerkwoorden van den tijd voor: *ik ga lezen, ik blijf lezen.*

281 Hulpwerkwoorden van de wijze zijn: *zullen, mogen en laten*, als: *ik wil, dat hij mij groeten zal; wanneer het gebeuren mogt; laat hem leeren!* — *Zullen* en *mogen* zijn de hulpwerkw. van de aanvoegende; *laten* is dat van de gebiedende wijs.

281 Hulpwerkwoord van het geslacht is *worden*, dat het lijdende geslacht uitdrukt van de overgankelijke werkwoorden, als: *ik sla, ik sloeg, ik heb geslagen, enz., bedrijvend geslacht; ik word geslagen, ik werd geslagen, ik zal geslagen worden, enz. lijdend geslacht.*

280 72. Het werkwoord *zijn* heet zelfstandig werkwoord. Eerst met een bijvoegelijk naamwoord of zelfst. naamwoord verbonden vormt het een volledig gezegde, als: *God is groot; God is de Almagtige.*

280 Dit laatste geldt ook van de werkwoorden: *heeten, blijven, schijnen, worden, lijken, gelijken en bliken*. Zij hebben alle een' dubbelen eersten naamval bij zich, als: *hij is een held; zij heet mijne vriendin; gij blijft een bloodaard; zij schijnt een dengzaam meisje; hij werd een geacht man; hij leek een razende; gij blijkt een eerlijk man te zijn.*

73. De werkwoorden *vragen, onderwijzen en leeren; noemen en heeten* hebben twee voorwerpen in den 4den naamval bij zich, als: *hij vraagt het hen; ik leer hen de aardrijkskunde; gij onderwijst hem de geschiedenis; — ik noem hem mijnen vriend, ik heet hem uwen vijand.* Brengt men de laatste twee volziinnen in den lijdenden vorm over, dan verkrijgt men twee eerste naamvallen: *hij wordt mijns vriend genoemd, hij wordt uw vijand geheeten.*

74. Bij de werkwoorden *talen* en *doen* komen twee vierde naamvallen voor in uitdrukkingen als de volgende: *hij laat den kleermaker eenen rok maken; hij doet den schotier zijne les leeren.*

75. Er is tweecërlei verbuiging of vervoeging der werkwoorden: de *sterke* of ongelijkvloeiende, en de *zwakke* of gelijkvloeiende.

Door *sterke* werkwoorden verstaat men de zoodanige, die in den onvolmaakt' verleden tijd, of in het verleden deelwoord, of wel in beide, een' anderen klinker hebben dan in den tegenwoordigen tijd, als: *lezen, las, gelezen; bersten, berstte, geborsten; stelen, stal, gestolen.*

De *zwakke* werkwoorden hebben *geene* klankverwisseling. Hun onvolmaakte verleden tijd eindigt op *de* *) (of *te*), en hun lijdend deelwoord, dien overeenkomstig, op *d* (of *t*), als: *leeren, leerde, geleerd; plukken, plukte, geplukt; missen, miste, gemist.* — Na eene *s*, volgende op eene toonlooze lettergreep, wordt *de* behouden: *vonnissen, vonnisde, gevonnisd.*

*) Dit *de* is eigenlijk een overblijfsel van den onvolm. verl. tijd van *doen*. Wij hoorden was oorspronkelijk: wij hoorediden. Uit *de* is na een' scherpen medeklinker *te* ontstaan.

volgende?

De derde persoon enk. van den tegenw. tijd en de tweede persoon van den tegenw. en onvolm. verl. tijd eindigen op *t*, als: *gij hoort, gij hoordet; gij leest, gij laast; hij hoort, zij leest, men speelt, iemant spilt, hij houdt, hij zendt*, enz.

Uitzonderingen zijn: *hij is, kan, mag, zal en wil*.

Het meervoud van den onvolm. verl. tijd der werkwoorden *zetten, reddden, putten, schudden*, en dergelijke, schrijft men op tweecërlei wijze: *wij zelden of wij zelteden; gij reddet of gij reddedet; zij putten of zij putteden; geen schudden of geen schuddeden*.

Leggen en *zeggen* hebben in den onvolm. verl. tijd:

ik legde, ik leide, ik lei;	ik zegde, ik zeide, ik zei;
gij legdet, gij leidet, je lei;	gij zegdet, gij zeidet, je zei;
hij legde, hij leide, hij lei;	hij zegde, hij zeide, hij zei;
wij legden, wij leiden;	wij zegden, wij zeiden;
zij legden, zij leiden.	zij zegden, zij zeiden.

^t Verleden deelwoord is: *gelegd* of *geleid*; *gezegd* of *gezeid*. Men zegt ook: *hij zeit* voor *hij zegt*; *je zeit* voor *je zegt*; *hij leit* voor *hij legt*; en verkeerdelijk: *het leit* op *tafel* voor *het ligt* op *tafel*; *ik lei* te *bed* voor *ik lag* te *bed*, enz.

76. Onregelmatige werkwoorden zijn de zoodanige, die in hunne vervoeging van die der zwakke en sterke beide afwijken. Het zijn de 19 volgende, wier onvolm. verl. tijd en verleden deelwoord wij tevens opgeven.

1. Kunnen, konde of kon, gekund of gekunnen. 2. Moeten, moest, ontmoeten. 3. Mogen, mogt, gemoogd, gemogen, gemogt. 4. Weten, wist, geweten. 5. Zullen, zoude of zou. 6. Durven, dorst of durfde, gedurven of gedurfd. 7. Gaan, ging, gegaan. 8. Staan, stond, gestaan. 9. Doen, deed, gedaan. 10. Zijn of wezen, was, geweest. 11. Willen, wou of wilde, gewilllen, gewild. 12. Hebben, had, gehad. 13. Pleegen, pleegde, plag, plagt, gepleegd. 14. Werken, wrocht, werkte, gewrocht, gewerkt. 15. Koopen, kocht, gekocht. 16. Zoecken, zocht, gezocht. 17. Brengen, bragt, gebragt. 18. Denken, dacht, gedacht. 19. Dunken, decht, gedocht.

Aanmerkingen.

a. *Gekund, gekunnen; ontmoeten; gemoogd, gemogen, gemogt; gedurven; gewilllen* worden vaak in de spreektaal, zelden of nooit in de schrijftaal gebruikt.

b. Van *weten* komt *bewust*; van *wezen*, *gewezen*; van *hebben*, *behebt*. Men zegt: *de beicuste zaak; de gewezen burgemeester; hij is met leelijke ondeugden behebt*. — *Geveest* staat voor *geveest*, gelijk *behebt* voor *behoft*, *gezant* voor *gezand* (van *zenden*), *vericant* voor *vericand* (van *wenden*).

c. In plaats van *moest* hoort men vaak *most*. Dit *most* wordt dikwerf verward met *mogt*. Men zegt *ik mogt het doen* voor *ik most het doen*, en omgekeerd.

d. In plaats van *ik kon* hoort men vaak *ik kost*.

e. *Ik dorst* is eigenlijk de onvolm. verl. tijd van het verouderde werkwoord *dorren*, dat *wagen* beteekent. *Durven* beteekent *behoeven*. *Nooddurft* staat voor *nooddurft*.

f. *Plag* of *plagt* is de onvolm. verl. tijd van *plegen* in de beteekenis van *gewoon zijn*; b. v.: Peter de Grootte plagt alle morgen te vijf ure op te staan. *Pleegde, gepleegd* worden gebruikt in de bet. van *doen, legaan*; b. v.: *eene misdaad plegen; met iemand raad plegen; iemand raadplegen*.

g. *Wrocht* en *gewrocht* zijn deftiger dan *werkte* en *gewerkt*.

h. *Kunnen* en *kennen* worden vooral in de spreektaal niet zelden verward. *Kunnen* bet. *vermogen, in staat zijn om iets te doen* en heeft altijd een werkwoord in de oubep. wijs na zich: *Ik kan lezen; hij kan schrijven. Kunt gij komen? Ja, ik kan (komen)*. — *Kennen* bet. *met iemand of iets bekend zijn, iets kunnen onderscheiden*, enz.; als: *ik ken dien man; ik ken mijne les; ik ken hem aan zijne stem*.

77. De sterke werkwoorden worden in tien klassen verdeeld.

Het volgende betrekkelijk de vervoeging van enkele dier werkwoorden verdient bijzondere aandacht.

a. *Komen* staat in de plaats van *kwamen*: daarom heeft de onvolmaakte verl. tijd *kwam*.

b. *Zweren*, etteren, heeft *zwoor, gezworen*. *Zwoeren*, een' eed doen, heeft *zwoer, gezworen*.

- 320 c. Schrikken heeft *schrikte*, *schrok*; *geschrikt*, *geschrokken*.
 " d. Verschrikken, zelf verschrikken, heeft *verschrikte*, *verschrokken*.
 " ken. Verschrikken, doen verschrikken, heeft *verschrikte*, *verschrikt*.
 322 e. Delven heeft *delfde*, *dolf*; *gedolven*. Melken heeft *melkte*,
molke; *gemolken*.
 322 f. Wenken heeft *wenkte*, *gewenkt*. Erven heeft *erfde*, *geërfd*.
 " g. Helpen heeft *holp*, *hielp*; *geholpen*. Zwerfen heeft *zwoof*, *zwoerf*;
gezworven.
 " h. Van gerennen (zamenvloeiën), *geron*, *geronnen*, wordt alleen
geronnen nog gebruikt in 't versje:
 Zoo gewonnen,
 Zoo geronnen,
 en in de uitdrukking *geronnen* bloed.
 339 i. Bersten heeft *berstte*, *borst*; *geborsten*. Barsten heeft *barstte*;
geharsten, *geborsten*. Borsten heeft *borstte*, *geborsten* (spreektaal).
 323 j. Eten heeft *at*, *gegeten* *).
 325 k. Lagchen heeft *lachte*, oudtijds *loech*; *gelagchen*. Laden heeft
laadde, oudtijds *loed*; *geladen*. *Loed* komt nog enkele malen, *loech*
 komt nog vaak in verzen voor.
 305 l. Waaijen heeft *waaide*, *woei*; *gewaaid*.
 326 m. Jagen heeft *jaagde* (niet *joeg*); *gejaagd*. Vragen heeft *vraagde*
 (niet *vraag*); *gevraagd*. *anti kern 53*
 " n. Scheppen, met een' lepel, emmer, enz., heeft *schepte*, *geschept*.
Scheppen, uit niets voortbrengen, heeft *schiep*, *geschapen*. Men zegt
 zoowel *hij schepte er behagen in* als *hij schiep er behagen in*.
 328 o. *Hijschen*, *hijsen*, *krijschen*, *mijden*, *vermijden*, *tijgen*, *aantijgen*
 (beschuldigen) en *bezwijmen* worden zoowel *zwak* als *sterk* verbogen.
 Omtrent *benijden* geldt in de spreektaal hetzelfde.
 " p. *Krijgen*, oorlog voeren, heeft *krijgde*, *gekrijgd*. *Krijgen*, ont-
 vangen, enz., heeft *kreeg*, *gekregen*.
 " q. *Stijven*, doen verharde in het kwaad, heeft *stijfde*, *gestijfd*.
Stijven, stijf maken, heeft *steef*, *gesteven*. *Verstijven* heeft *verstijfde*,
versteefd. Men zegt ook *versteef*, *versteeven*.

*) Men schrijft *gij at* of *gij aat*. In sommige streken zegt men *ik heb at* of *geten* voor *geeten*, *gegeten*. Men zegt ook *glooven* voor *gelooven*: *gegloofd* voor *geloofd*. *Glijden* is ontstaan uit *gelijden*.

- r. *Vrijen*, vrij maken, heeft *vrijde*, *gevrjrd*.
 s. *Priezen* heeft *eroos*, *vroor*; *gevrozen*, *gevroren*. *Verliezen* heeft
verloor; *verloren*. *Kiezen* heeft *koos*; *gekozen*, *gekoren*.
 t. *Klieven* heeft *kliofde*, *kloof*; *gekliefd*, *gekloven*. *Kluiven* heeft
kloof, *gekloven*. Voor *kluiven* zegt men ook *knuiven*. *Knuiven* heeft
knoef, *geknoven*. *Kloven* (hout kloven) heeft *kloofde*, *gekloofd*.
 u. *Kruijen* heeft *krooi*, *kruide*; *gekrooijen*, *gekruid*. *Schuilen*
 heeft *school*, *schuilde*; *gescholen*, *geschuild*.
 v. *Zieden* heeft *ziedde*, *zood*; *gezoden*. 330
 w. *Tijgen* (eigenlijk *tiegen*) heeft *toog*, *getogen*. 330
 x. *Raden* heeft *raadde*, *ried*; *geraden*. 330
 y. *Brouwen* heeft *brouwde*; *gebrouwd*, *gebrouwen*. 332
 z. *Zweelen* heeft *zwoelte*; *gezwoet*, *gezwoeten*. 333
 aa. *Beeldhouwen*, *beraadslagen*, *dwarsdrijven*, *pluimstrijken*, *ver-
 welkommen*, *psalmzingen* worden *zwak* verbogen: *beeldhouwde*, *beraad-
 slaagde*, *dwarsdrijfde*, *pluimstrijkte*, *verwelkomde*, *psalmzingde*; *ge-
 beeldhouwd*, *beraadslaagd*, *gedwarsdrijfd*, *gepluimstrijkt*, *verwelkomd*,
gepsalmzingd.
 bb. *Liggen* en *leggen* worden vaak met elkander verward: *Leg-
 gen* is een *overgankelijk*, *liggen* een *onovergankelijk* werkwoord.
 cc. *Zijgen* (de melk *zijgen*, *filtreren*) heeft *zeeg*, *gezegen*. Van
 dit werkwoord komt *uitzijgen* in het gezegde: *de mug uitzijgen en
 den kemel doorzwoelgen*.
 dd. *Ruiken* is hetzelfde als *rieken*. Sommigen gebruiken zonde-
 der grond *ruiken* *overgankelijk* en *rieken* *onovergankelijk*; als: *de
 hond ruikt het wild*; *de bloem riekt*. Men zegt echter altijd *welriekende
 bloemen* en niet *welriekende bloemen*. Zoo ook: *het riekt naar den
 mutsaard*.
 ee. *Raken* heeft *raakte*, *geraakt*. *Deugen* heeft *deugde*, *gedeugd*.
 In de spreektaal hoort men vaak *rocht*, *gerocht*; *docht*; *gedecht*,
gedeuken.
 78. Voorbeeld van *zwakke* verbuiging.
 Het overgankelijke werkwoord *leeren*.
 Bedrijvend geslacht.
 AANTOENENDE WIJS. AANVOEGENDE WIJS.
 Onvolmaakte tegenwoordige tijd.

kern 52?

Enkelvoud.

1. Ik leer.
2. Gij leert.
3. Hij leert.

1. Ik leere.
2. Gij leeret.
3. Hij leere.

Meervoud.

1. Wij leeren.
2. Gij leert.
3. Zij leeren.

1. Wij leeren.
2. Gij leeret.
3. Zij leeren.

Onvolmaakte verledene tijd.

1. Ik leerde.
2. Gij leerdet.
3. Hij leerde.

Enkelvoud.

1. Ik leerde.
2. Gij leerdet.
3. Hij leerde.

Meervoud.

1. Wij leerden.
2. Gij leerdet.
3. Zij leerden.

1. Wij leerden.
2. Gij leerdet.
3. Zij leerden.

Volmaakte tegenwoordige tijd.

1. Ik heb geleerd.
2. Gij hebt geleerd.
3. Hij heeft geleerd.

Enkelvoud.

1. Ik hebbe geleerd.
2. Gij hebt geleerd.
3. Hij hebbe geleerd.

Meervoud.

1. Wij hebben geleerd.
2. Gij hebt geleerd.
3. Zij hebben geleerd.

1. Wij hebben geleerd.
2. Gij hebt geleerd.
3. Zij hebben geleerd.

Volmaakte verledene tijd.

1. Ik had geleerd.
2. Gij hadt geleerd.
3. Hij had geleerd.

Enkelvoud.

1. Ik hadde geleerd.
2. Gij hadt geleerd.
3. Hij hadde geleerd.

Meervoud.

1. Wij hadden geleerd.
2. Gij hadt geleerd.
3. Zij hadden geleerd.

1. Wij hadden geleerd.
2. Gij hadt geleerd.
3. Zij hadden geleerd.

Verleden tijd van den onvolm. toe-

Onvolm. toekomstige tijd. komenden tijd, of onvolmaakte voorwaardelijke tijd.

Enkelvoud.

1. Ik zal leeren.
2. Gij zult leeren.
3. Hij zal leeren.

1. Ik zoude (zou) leeren.
2. Gij zoudet (zoudt) leeren.
3. Hij zoude (zou) leeren.

Meervoud.

1. Wij zullen leeren.
2. Gij zult leeren.
3. Zij zullen leeren.

1. Wij zouden leeren.
2. Gij zoudet (zoudt) leeren.
3. Zij zouden leeren.

Volmaakte toekomstige tijd. Verleden tijd van den volm. toekomstige tijd, of volmaakte voorwaardelijke tijd.

Enkelvoud.

1. Ik zal geleerd hebben.
2. Gij zult geleerd hebben.
3. Hij zal geleerd hebben.

1. Ik zoude (zou) geleerd hebben.
2. Gij zoudet (zoudt) geleerd hebben.
3. Hij zoude (zou) geleerd hebben.

Meervoud.

1. Wij zullen geleerd hebben.
2. Gij zult geleerd hebben.
3. Zij zullen geleerd hebben.

1. Wij zouden geleerd hebben.
2. Gij zoudet (zoudt) geleerd hebben.
3. Zij zouden geleerd hebben.

Gebiedende wijs.

Enkelvoud.

1. Laat mij leeren; laat ik leeren.
2. Leer.
3. Hij leere! Laat hem leeren; laat hij leeren.

Meervoud.

1. Leeren wij! Laat ons leeren; laten wij leeren.
2. Leert.
3. Zij leeren! Laat hen leeren; laten zij leeren.

Naamwoordelijke vormen van het werkwoord.

Onbepaald werkw. van den onvolm. tijd.

Deelwoord

(Onbepaalde wijs).
leeren.van den onvolm. tijd.
leerende, leerend (bedr. deelw.)

Onbep. werkw. van den volm. tijd.

Deelwoord van den volm. tijd.

geleerd hebben.
geleerd te hebben.geleerd (lijdend deelwoord).
geleerd hebbende.

Aanmerkingen. De 2de persoon enkelv. ontbreekt eigenlijk in alle tijden; doch men vervangt dien door den 2den persoon meerv. Alleen in de gebiedende wijs komt de 2de pers. enk. nog voor. *Laat mij leeren, laat hem leeren, laat ons leeren, laat hen leeren* beteekent: sta toe, dat ik leere; dat hij leere; dat wij leeren; dat zij leeren. — In: *Laat ik leeren, laat hij leeren, laten wij leeren, laten zij leeren* ligt eene aansporing, eene vermaning, welke men tot zichzelf of anderen rigt. *Laten* bet. hier *doen* en staat eigenlijk in de aanvoeg. wijs.

79. Voorbeeld van sterke verbuiging.
Het onovergankelijk werkwoord *vallen*.

AANTOENENDE WIJS.

1. Ik val.
2. Gij valt.
3. Hij valt.

1. Wij vallen.
2. Gij valt.
3. Zij vallen.

1. Ik viel.
2. Gij vielt.
3. Hij viel.

1. Wij vielen.
2. Gij vielt.
3. Zij vielen.

1. Ik ben gevallen.
2. Gij zijt gevallen.
3. Hij is gevallen.

1. Wij zijn gevallen.

Onvolmaakte teg. tijd.
Enkelvoud.

1. Ik valle.
2. Gij vallet.
3. Hij valle.

Meervoud.

1. Wij vallen.
2. Gij vallet.
3. Zij vallen.

Onvolm. verl. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik vielc.
2. Gij vieltc.
3. Hij vielc.

Meervoud.

1. Wij vielen.
2. Gij vieltc.
3. Zij vielen.

Volm. teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik zij gevallen.
2. Gij zijt gevallen.
3. Hij zij gevallen.

Meervoud.

1. Wij zijn gevallen.

AANVOEGENDE WIJS.

2. Gij zijt gevallen.
3. Zij zijn gevallen.

2. Gij zijt gevallen.
3. Zij zijn gevallen.

Volm. verl. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik was gevallen.
2. Gij waart gevallen.
3. Hij was gevallen.

1. Ik ware gevallen.
2. Gij waret gevallen.
3. Hij ware gevallen.

Meervoud.

1. Wij waren gevallen.
2. Gij waart gevallen.
3. Zij waren gevallen.

1. Wij waren gevallen.
2. Gij waret gevallen.
3. Zij waren gevallen.

Onvolm. toek. tijd.

Verl. tijd van den onv. toek. tijd,
of onvolm. voorw. tijd.

1. Ik zal vallen.

1. Ik zoude vallen.

Enz.

Enz.

Volm. toek. tijd.

Verl. tijd van den volm. toek. tijd,
of volm. voorw. tijd.

1. Ik zal gevallen zijn.

1. Ik zoude gevallen zijn.

Enz.

Enz.

Gebiedende wijs.

Enkelvoud.

1. Laat mij vallen; laat ik vallen.

2. Val.

3. Hij valle! Laat hem vallen; laat hij vallen.

Meervoud.

1. Vallen wij! Laat ons vallen; laten wij vallen.

2. Valt.

3. Zij vallen! Laat hen vallen; laten zij vallen.

Naamwoordelijke vormen des werkwoords.

Onbepaald werkw. (onbep. wijs)
van den onvolm. tijd
vallen.

Deelwoord van
den onvolm. tijd (bedr. deelw.)
vallende, vallend.

Onbep. werkw. v. d. volm. tijd.
gevallen zijn.
gevallen te zijn.

Deelw. van den volm. tijd.
gevallen (lijd. deelw.)
gevallen zijnde.

80. Vervoeving van het overgankelijk werkwoord *belooven* in 't lijdende geslacht.

AANTOENENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Onvolm. teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik word beloond.
2. Gij wordt beloond.
3. Hij wordt beloond.

1. Ik worde beloond.
2. Gij wordet beloond.
3. Hij worde beloond.

Meervoud.

1. Wij worden beloond.
2. Gij wordt beloond.
3. Zij worden beloond.

1. Wij worden beloond.
2. Gij wordet beloond.
3. Zij worden beloond.

Onvolm. verl. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik werd of wierd beloond.
2. Gij werdt of wierdt beloond.
3. Hij werd of wierd beloond.

1. Ik werde of wierde beloond.
2. Gij werdet of wierdet beloond.
3. Hij werde of wierde beloond.

Meervoud.

1. Wij werden of wierden beloond.
2. Gij werdt of wierdt beloond.
3. Zij werden of wierden beloond.

1. Wij werden of wierden beloond.
2. Gij werdet of wierdet beloond.
3. Zij werden of wierden beloond.

Volm. teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik ben beloond, of: ik ben beloond geworden.

1. Ik zij beloond, of: ik zij beloond geworden.

Enz.

Enz.

Volm. verl. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik was beloond, of: ik was beloond geworden.

1. Ik ware beloond, of: ik ware beloond geworden.

Enz.

Enz.

Onvolm. toek. tijd.

Verl. tijd v. d. onvolm. toek. tijd of onvolm. voorwaard. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik zal beloond worden.

1. Ik zoude beloond worden.

Enz.

Enz.

Volm. toek. tijd.

Verl. tijd v. d. volm. toek. tijd, of volm. voorw. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik zal beloond zijn, of: ik zal beloond geworden zijn.

1. Ik zoude beloond zijn, of: ik zoude beloond geworden zijn.

Enz.

Enz.

Verleden volm. teg. tijd.

Voorwaard. volm. verl. tijd.

1. Ik ben beloond geweest.

1. Ik ware beloond geweest.

Enz.

Enz.

Gebiedende wijs.

Onvolm. teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Laat mij beloond worden; laat ik beloond worden.
2. Wordt beloond.
3. Hij worde beloond! Laat hem beloond worden; laat hij bel. worden.

Meervoud.

1. Laat ons beloond worden; laten wij beloond worden.
2. Wordt beloond.
3. Zij worden beloond! Laat hen bel. worden; laten zij bel. worden.

Volm. teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Laat mij beloond zijn; laat ik beloond zijn.
2. Wees beloond.
3. Hij zij beloond! Laat hem beloond zijn; laat hij beloond zijn.

Meervoud.

1. Laat ons beloond zijn; laten wij beloond zijn.
2. Weest beloond, zijt beloond.
3. Laat hen beloond zijn; laten zij beloond zijn.

Naamwoordelijke vormen des werkwoords.

Onbep. werkw. (onbep. wijs)

Deelwoord

van den onvolm. tijd.

v. d. onvolm. tijd.

Beloond worden.

Beloond.

Beloond te worden.

Beloond zijnde.

Onbep. werkw. v. d. volm. tijd.

Deelw. v. d. volm. tijd.

Beloond zijn, beloond te zijn.

Beloond geworden zijnde.

Beloond geworden zijn, beloond gew. te zijn. Beloond geweest zijnde.

81. Bijwoorden dienen om een werkwoord, bijvoegelijk naamwoord of bijwoord nader te bepalen, als: *Hij schrijft fraai; hij schrijft zeer fraai; dit is vrij goed schrift.*

Men verdeelt de bijwoorden in de volgende zeven soorten.

1. Bijwoorden van hoedanigheid en wijze; als: *schoon, fraai, schriftelijk, kortelijk, blindelings, rechts, averrechts, hoe, zoo, dus, anders.* B. v.: *hij schildert schoon; zij schrijven slecht; de jongen leest vlug; hij deed het blindelings; ik zal 't u kortelijk zeggen; hij deed het averrechts; de eene doet het zus, de andere zoo.*

2. Bijwoorden van hooggroothed en graad; als: *genoeg, half, veel, tienvoud; hoogst, uiterst, bijzonder, al te, tamelijk, vrij, driewerf, zeer.* B. v.: *hij heeft genoeg gegeten; ik ben half gereed; zij was uiterst beleeft; ik was bijzonder tevreden; driewerf gelukkig is de tevredene.*

3. Bijwoorden van omstandigheid; als: *te vergeefs; gaarne, mede, tegelijk; al te maal, zamen, slechts of maar, minstens, eerstens, ten toede, anderdeels, ten slotte, wijders, voorts,* als: *hij deed het gaarne; zij smeekte te vergeefs; ik heb maar drie zusters; zij sprak wijders over u.*

4. Bijwoorden van plaats en ruimte; als: *aan, achter, bij, in, na, nabij, digtebij, op, voor, heinde (nabij) en veer (ver), naast, nevens, beneden, binnen, buiten, onder, ver, wijd en zijd, overal, ergens, nergens, hier, daar, van (daan), ginds, ginder, daarboven, rechts, links, onderweg, tehuis, elders; af, daar, om, rond, rondom, toe, van, nit, heen, her, henen, voort, weg, naarboven, voorwaarts, herwaarts, derwaarts, vandaar, daarheen, waarheen, bergaf, bergop, noordwaarts, huiswaarts, te mijwaart; b. v.: Ja, die landouwen, als heinde en veer wij hier aanschouwen, zijn nergens meer.*

5. Bijwoorden van tijd: *ooit, nooit, nimmer, eens, weleer, voorheen; dan, nu, heden, thans, gisteren, toen, hierna, dadelijk, juist, reeds, terstond, aanstonds, nog, weldra, dra, straks, strakjes, zoo met een, kortelings, eindelijk, 's nachts, eerstdaags; steeds, altoos, altijd, immer, sodert, voortaan, onderwijl, intusschen, van liever lede; zelden, dikwijls, dikwerf, vaak, telkens, weder, op nieuw, somtijds, soms, (som te mets, al te met, te met), nu eens — dan eens, gewoonlijk, doorgaans, toenmaals, voormaals, nogmaals, telken male, andermmaal,*

ten tweeden male, enz. B. v.: *Zal het ooit gebeuren? Is hij andermaal hier geweest? Ik zie hem zelden. Er was eens een koning.*

6. De bijwoorden der zesde soort — modale geheeten — worden onderscheiden in *bevestigende: ja, wel, voorzeker, voorwaar, waarlijk, immers, stellig, degelijk, volstrekt, gewis, werkelijk, wezenlijk, waarachtig, trouwens; ontkennende: neen, niet, geenszins; vermoedende: waarschijnlijk, misschien, mogelijk, welligt, vermoedelijk, wel; wenschende: dan, toch.* Bv.: *Hij zal 't wel doen; 't is stellig waar; o Kom toch!*

7. Voegwoordelijke bijwoorden zijn: *nu, evenwel, niettemin, toch, desniettegenstaande, intusschen, integendeel, daarentegen, diensvolgens, derhalve, enz.*

82. Uit het bovenstaande blijkt, dat een bijwoord nu eens tot deze, dan eens tot gene soort behooren kan; b. v.: *Hij leest zeer wel; hij zal 't wel doen; hij zal 't wel doen.*

In veel gevallen is er geen onderscheid tusschen de bijv. naamw. en bijwoorden. Van enkele bijwoorden op s worden bijv. naamw. op sch gevormd; als: *schaarsch van schaars; vergeefsch van vergeefs; averrechtsch van averrechts; sluksch van sluks; linksch van links; gindsch van ginds; dagelijksch van dagelijks.* Van de bijwoordelijke uitdrukkingen *onderhands, buitendijks, ouderwets* vormt men evenzoo *onderhandsch, buitendijksch, ouderwetsch.*

Dwars, wars, paars en *bits* worden als bijv. naamw. soms, verkeerdelijk, met ch gebruikt.

Het bijwoord *wijlen* wordt steeds vóór het zelfst. naamw. geplaatst: *Wijlen WILLEM II was een dapper krijgsman.*

Men make behoorlijk onderscheid tusschen *zelden* en *zeldzaam*; men schrijve: *dit ziet men zelden* en niet *dit ziet men zeldzaam.*

Men wachte zich voor het gebruiken eener dubbele ontkenning; als: *ik zag hem nergens niet*, voor *ik zag hem nergens*. Ook wordt de ontkenning weggelaten, wanneer ze in het werkwoord opgesloten ligt. Tot deze werkw. behooren: *verbieden, ontkennen, loochenen, zich wachten, zich hoeden*; als: *Wacht u, zulks te doen; hij loochende, dat hij 't gedaan had.*

~Ooit en nooit zien op het verleden en de toekomst; *immer* en *nimmer* alleen op de toekomst; als: *hij heeft het nooit gedaan; zij zal 't nimmer of nooit doen.*

In *vaakmalen* is 't woordje *vaak* overtollig.

Men schrijft: *hierheen, daarheen, waarheen, ergens heen gaan, ergens heen reizen*, waar *heen* de waarde heeft van 't voorzetsel *naar*; doch daarentegen: *henengaan* (weggaan), *henentrekken*, enz.: *henen* beduidt eene beweging uit eene plaats.

83. De voorzetsels duiden het punt in ruimte of tijd aan, hetwelk twee voorwerpen ten opzichte van elkander innemen. Zij zijn: *aan, achter, bij, door, in, jegens, met, na, om, onder, op, over, te, tegen, tot, tusschen, uit, van, voor, zonder*.

Enkele bijwoordelijke uitdrukkingen worden als voorzetsels gebruikt, zooals: *aangaande, behalve, behoudens, beneden, betreffende, bezijden, boven, buiten, gedurende, krachtens, langs, luidens, naast, nevens, benevens, niettegenstaande, nopens, omstreeks, omtrent, ongeveer, ondanks, sedert, sinds, spijt, tijdens, trots, volgens, wegens*.

84. Onder deze voorzetsels zijn er eenige, die wij reeds onder de bijwoorden hebben opgenoemd. Zegt men b. v.: *Hij komt in de kamer; hij gaat uit de kamer; hij loopt op den berg*; dan zijn *in, uit, en op* voorzetsels; zegt men echter: *hij komt de kamer in; hij gaat de kamer uit; hij loopt den berg op*; dan zijn 't bijwoorden.

Alle voorzetsels regeren tegenwoordig den vierden naamval. Dat dit vroeger zoo niet was, blijkt nog uit de uitdrukkingen: *binnenslands, buitenslands, ter kerk, ter prooi, ten huize, uit dien hoofde, uitermate, van den lande, van den bloede, in den bloede, van ouds, tusschen dcs, te goeder uur, te zijner tijd, in der minne, na den eten*, enz.

Behalve en *benevens*, uitgezonderd en uitgezonderd worden ook gevolgd door den eersten naamval; als: *hij zag niemand, behalve mij; er was niemand, behalve ik; zij spraken allen, uitgezonderd gij; zij prezen allen, uitgezonderd u*.

Het voorzetsel *te* smelt met de lidwoorden *den* en *der* tot *ten* en *ter* zamen. Het komt voor in: *ter naauwer nood, ter goeder uur, ten eenen male, ter prooi, ter zee* (of *te zee*), *ten gronde* (of *te gronde*), *ten tijde, ter maaltijd*, enz.

Staat vóór het zelfst. naamwoord een bijvoegelijk voornaamwoord, dan gebruikt men zoowel *te* als *ten*; als: *te dien tijde, ten dien tijde; ten zijnen behoeve; te dezen aanzien*.

Ten prooi staat voor *te prooi*; *ten spijt* voor *te spijt*. Men zegt ook: *ter halver wege, ter goeder naam en faam, ter been, ter leen*, hoewel *weg* en *naam* mannelijk, *been* en *leen* onzijdig zijn.

In sommige uitdrukkingen is *te* weggevallen; als: *scheep gaan, school gaan* voor *te scheep gaan, te school gaan*. Men maakt nu onderscheid tusschen *scheep gaan* en *te scheep gaan*.

Jegens wordt gewoonlijk in een' gunstigen, vriendschappelijken, *tegen* in een' ongunstigen, vijandelijken zin gebezigd; als: *eerbied jegens zijne ouders; vriendelijk, beleefd, minzaam jegens iedereen; haat tegen de zonde; vijandschap tegen God*. Men zegt daarom liever: *tot iemand spreken* dan *tegen iemand spreken*.

Naar geeft eene richting te kennen; *na* eene opvolging in den tijd of de volgorde; b. v.: *het eene schip zeilde naar het andere; het eene schip zeilde na het andere uit. Hij komt na mij, die vóór mij is geworden*.

Men schrijft *van zijne jeugd af*, of: *van zijne jeugd aan*, doch niet: *van zijne jeugd af aan*. Uitdrukkingen als: *van af de Markt tot toe de poort; van af den 1sten Maart verdienen afkeuring*. Men schrijft: *van de Markt af tot aan de poort toe; van de Markt, tot aan de poort; van den 1sten Maart af; van den 1sten Maart. Af en toe* zijn uitsluitend bijwoorden en staan achter het zelfstandig naamwoord.

85. De voegwoorden duiden den zamenhang aan, die er tusschen verschillende volzinnen of verschillende deelen van een' volzin bestaat.

Men heeft verschillende soorten van voegwoorden; als:

1. *Koppelende* of *aaneenschakelende*: *en; ook; zoowel — alsook, niet alleen — maar ook; noch*; en een aantal voegwoordelijke bijwoorden: *daarna, wijders, bovendien, desgelijks, alsmede, daarenboven, nitsgaders, insgelijks, desgelijks*, enz.

2. *Tegenstellende*: *maar, doch, edoch, nu, dan*; en de bijwoorden: *toch, evenwel, nogtans, echter, niettemin, desniettegenstaande*,

= kern 71

71

- intusschen, veelcr, alleentlijk, daarentegen, ja, ja zelfs, integendeel.*
3. Scheidende: of; of — of; hetzij — hetzij.
4. Plaats- en tijdbepalende: waar, alwaar, vanwaar, waarheen, werwaarts; als, toen, wanneer, wen, zoodra (als), zoo haast (als), zoo spoedig (als), zoo dikwerf (als), nu (dat), tot (dat), terwijl (dat), daar, gedurende (dat), zoo lang (als), na (dat), sedert (dat), sinds (dat), vóór (dat), eer (dan), eer (dat), thans (dat).
5. Vergelijkende: gelijk (als), even (als), zoo (als), dan.
6. Verhoudingaanwijzende: hoe — des te, hoe — hoe, naarmate, (al) naar (dat), naar gelang.
7. Beperkende: in zoo verre, voor zoo verre (als), zoo ver.
8. Besluitende: zoodat, weshalve; dus, derhalve, van daar dat, bijgevolg, diensvolgens, alzoo.
9. Redengevende: want, immers, toeh; om reden (dat), op grond (dat), daar, dewijl of wijl, vermits, overmits, nademaal, naardien, doordien, doordat, aangezien; sinds, sedert, nu.
10. Doelaanwijzende: opdat, dat, ten einde.
11. Veronderstellende en voorwaardelijke: wanneer, als, zoo indien, ingeval (dat), bijaldien, tenzij, tenzicre, mits.
12. Toegevende: schoon, ofschoon, hoezeer, hoevel, alhoevel, al, niettegenstaande; wie — ook, welke — ook, enz.
13. Verklarende en uitzonderende: als, dan, dat, of.

86. Tusschenwerpsels zijn klanken zonder bepaalde be- teekenis, die men uitbrengt bij zekere gewaarwordingen. De gebruikelijkste gevoelsklanken zijn: ach! och! o! ei! ha! brrr! ha! foei! ho! hei! heisa! hoertu! hoezo! he! hm hm! oei! ai! ah ah! st!
- Men brengt tot deze woordsoort ook klanknabootsingen. als: tiktak! pief, paf, poef! bom! plomp! bom, bam! krik, krak! boe, boe! klats! klingeling!
- Hei! holla! st! ho! geven een verlangen te kennen. Verder worden als tusschenwerpsels gebruikt: voort! weg!

marsch! halt! stil! kom, kom! komaan! — Men beschouwe deze liefst als onvolledige volzinnen.

87. Men schrijft met eene hoofdletter:
- 1°. Het eerste woord van elken volzin.
- 2°. Het eerste woord eener aanhaling: Jezus zeide: „Heb God lief boven alles en uw' naaste als uzelfven.“
- 3°. Het eerste woord van elken versregel.
- 4°. De eigennamen en eigen-soortnamen: Amsterdam, Johannes de Dooper, de Alpen, de Franschen, Paschen, Januarij, Herfstmaand, Zondag, Hervormden, Katholieken, het Christendom, het Islamismus, Lente, Middellandsche zee, de Dam te Amsterdam, Willem de Veroveraar, Hendrik de Vierde, Willem de Derde, Karel de Stoute, koning Willem I is de Titus van Nederland, Vondel is de Homerus der Nederlanders, enz.
- 5°. De bijvoegelijke naamwoorden, die van eigennamen zijn afgeleid: de Russische taal, het Deventer bier, het Haarlemmer meer, Holsteinsche boter, Deensche ossen, de Latijnsche kerk, de Grieksche godsdienst, enz.
- 6°. De namen van het Opperwezen: God, de Almagtige, de Voorzienigheid, de Hemel, de Alomtegenwoordige, de Alwetende, enz.
- 7°. De voornaamwoorden *hem* en *dien*, wanneer zij treden in de plaats van den naam van het Opperwezen; b. v.: *Vertrouw u aan Hem (of Dien), die der menschen lot bestuurt.* Zoo ook: *de Zoon des menschen; Vader, Zoon en Heilige Geest.* Verder persoonsverbeeldingen: *de Fortuin, de Nacht, de Vrede, de Godsdienst, enz., die alle als eigennamen kunnen beschouwd worden.*
- 8°. De woorden, die het onderwerp van een verhaal uitmaken; de titels van boeken; de namen van schepen, herbergen, maatschappijen, enz. die min of meer het karakter

van eigennamen hebben; als: *deze les handelt over de Dankbaarheid; dit boek heet de Negerhut; hij logeert in het Hof van Brussel; zij is vertrokken met de Telegraaf; ik ben lid van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, enz.

9°. De verkortingen van de namen der windstreken, enz., als: Z. W., N. O. — N. B. voor *nota bene* (let wel); P. S. voor *post scriptum* (naschrift); M. A. de Ruiter.

10°. In brieven de voornaamwoorden van den tweeden persoon.

11°. Eerretitels en hunne verkortingen, als: *Uwe Majestiteit, Uwe Excellentie, Mijnheer*; Z. M., H. M., Z. K. H., H. K. H., H. H. K. K. H. H., enz.

DRUKFEIL.

Bl. 3., Voorberigt, lees: Voorbericht.

Bij S. E. VAN NOOTEN te *Schoonhoven* is mede verschenen:

H. HEMKES Kz. Naar Buiten! Een Leesboekje voor de middelste klasse der scholen. 2 stukjes. Zesde druk. Ieder stukje 20 Cents.

Opgaven, Oefeningen en Voorstellen, betrekkelijk het onderwijs in de Vormleer. Een Schoolboekje. 20 Cents. (Bekroond door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.)

P. F. WILLEMSSEN. De Deutsche Kindervriend in een' Hollandischen veranderd. Nagezien en gewijzigd naar de tegenwoordige behoeften der lagere scholen, door R. G. RIJKENS en J. J. A. GOUVERNEUR, 3 stukjes, Vijfde druk. Ieder stukje 25 Cents.

P. JANSZ. Vaderlandsche Geschiedenis voor kinderen van 8 tot 11 jaren. Een leesboek voor de scholen. 5e. druk, door C. W. DE BOEFF. 112 blz. met een kaartje. 30 Cts.

Vaderlandsche Aardrijkskunde, onderhoudend medegedeeld aan kinderen van 8 tot 11 jaren. Een leesboek voor de scholen. Nagezien en verbeterd door H. HEMKES Kz. 3e. druk. 110 bladz. met een kaartje. 30 Cents.

J. SCHMAL, Hoofdonderwijzer te Voorburg. Lezen en Schrijven leeren te gelijk. Proeve eener Methode. 76 bladz. 40 Cents.

W. BOUWMEESTER. Allereerste gronden tot het aanleren van Muziek en Zangkunde, voor jeugdige beoefenaren dier schoone kunst, en bijzonder zamengesteld voor Onderwijzers en Kweekelingen. Met 2 uitslaande platen. 35 Cents.

A. M. KOLLEWIJN. Aanleiding tot de beoefening der nieuwere Letterkunde. Tweede verbeterde en vermeerderde druk. 90 Cents.

H. HEMKES Kz. Gronden der Rekenkunst, in verband met het gewoon lager onderwijs. Eene Handleiding voor Kweekelingen.

ter voorbereiding voor het examen als Hulponderwijzer en
Hulponderwijzeres. 216 bladz. f 1,10.
(Bekroond door de Maatschappij: „Tot Nut van 't Algemeen.”)

H. M. C. VAN OOSTERZEE. Beknopte uitspraakleer der Neder-
landsche taal. Handleiding tot zelfonderrigt voor jonge lieden
en ten gebruike der scholen. 2e. druk. 80 bladz. 30 Cents.

J. KWANTES. Beknopt overzicht der Geschiedenis van ons Va-
derland, van den vroegsten tijd tot op onze dagen. Vijfde,
verbeterde druk, door D. W. Bosch Dz. 144 bladz. post 8°. 60 Cts.

C. E. VAN KOETSVELD. Kunt gij al tien tellen? *Eerste* Lees-
boekje voor de *lagere klassen* der Algemeene Volksschool. Met
plaatjes. 10 Cents.

De Goede Grootmoeder. *Tweede* Lees-
boekje voor de *lagere klassen* der Algemeene Volksschool. 10 Cts.

Leeringen wekken, voorbeelden trekken!
Zeven voorbeelden van kinderlijke gebreken en rampen. *Eerste*
Leesboekje voor de *Middelste klassen* der Algemeene Volks-
school. 15 Cents.

Op de School en uit het Leven. *Tweede*
Leesboekje voor de *Middelste klassen* der Algemeene Volksschool.
20 Cents.

Uit ons Land en uit den Vreemde.
Eerste Leesboekje voor de *hoogere klassen* der Algemeene Volks-
school. 25 Cents.

De Portefeuille met Platen van Groot-
vader Sprankhof. Ingerigt tot een *Tweede* Leesboekje voor de
hoogere klassen der Algemeene Volksschool. 25 Cents.

Deze Leesboekjes zijn in 1862 door de Maatschappij: „Tot
Nut van 't Algemeen,” vóór alle andere ingekomen School-
boeken, bijzonder aanbevolen.

Uitgave van S. E. VAN NOOTEN, te Schiedamschen.

ZINSONTLEDING.

EEN LEERBOEKJE VOOR DE VOLKSSCHOOL.

DOOR

J. H. VAN DALE,

Hoofdonderwijzer te S.

EERSTE STUKJE. — TWEDE STUKJE.

Eerste Stukje 40 Cents. Tweede Stukje 60 Cents.

Van het eerste stukje zegt de Nieuwe Bijdenen voor Onderwijs, Februarij 1862, o. a. het volgende: Wij durven ieder onderwijzer met volle overtuiging aanraden kennis te nemen van dit werkje, omdat wij het er voor houden, dat hem een en ander mogelijk punt der Zinsontleding hier op rationele wijze gemakkelijk wordt voorgesteld. — Het groot aantal goed gekozen voorbeelden, de nette nitroering, en de matige prijs mogen nog als zooveel aanbevelingen strekken.

Bij alle Boekhandelaars is het te ontbieden.